भारत सरकार
विधि व न्याय मंत्रालय

नागरी जमीन (कमाल मर्यादा व विनियमन) अधिनियम, १९७६

(१९७६ चा अधिनियम क्रमांक ३३)

[१ मार्च, १९८९ रोजी यथाविद्यमान]

The Urban Land (Ceiling and Regulation) Act, 1976

(Act No. 33 of 1976)

[*As in force on the 1st March, 1989*]

संचालक, मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र शासन यांनी
भारत सरकारच्या वतीने मुद्रित व प्रकाशित केले
(१९९१)

[किंमत रु. ९.२५]

प्राक्कथन

या आवृत्तीत, दिनांक १ मार्च, १९८९ रोजी यथाविद्यमान असलेला दि अर्बन लॅण्ड (सिलिंग अॅण्ड रेग्युलेशन) अॅक्ट, १९७६ याचा मराठीतील प्राधिकृत पाठ दिलेला आहे. हा पाठ **भारताचे राजपत्र**, असाधारण भाग बारा, अनुभाग १, खंड १, अंक १, दिनांक ९ जुलै, १९९० यात पृष्ठ १० ते ४३ मध्ये प्रकाशित करण्यात आला होता हा प्राधिकृत मराठी पाठ, प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३ याच्या कलम २, खंड (क्) अन्वये राष्ट्रपतींच्या प्राधिकाराने प्रकाशित करण्यात आला होता आणि अशा रीतीने प्रकाशित करण्यात आल्यानंतर हा पाठ, उक्त अधिनियमाचा प्राधिकृत मराठी पाठ म्हणून समजण्यात आला आहे.

नवी दिल्ली
दिनांक ९ जुलै, १९९०.

व्ही. एस. रमादेवी,
सचिव, भारत सरकार.

PREFACE

This edition of the Urban Land (Ceiling and Regulation) Act, 1976 as on the 1st March 1989 contains the authoritative text of that Act in Marathi which was published in the *Gazette of India*, Extraordinary, Part XII, Section 1, No. 1, Vol. 1, dated 9th July 1990 on pages 10 to 43.

This authoritative text was published under the authority of the President under section 2, clause (*a*) of the Authoritative Texts (Central Laws) Act, 1973 and on such publication it became the authoritative text of that Act in Marathi.

New Delhi, 9th July 1990.

V. S. RAMADEVI,
Secretary to the Government of India.

नागरी जमीन (कमाल मर्यादा व विनियमन) अधिनियम, १९७६

कलमांचा क्रम

कलमे

प्रकरण १ ले

प्रारंभिक

१. संक्षिप्त नाव, प्रयुक्ती आणि प्रारंभ.

प्रकरण २ रे

व्याख्या

२. व्याख्या.

प्रकरण ३ रे

मोकळ्या जमिनीवरील कमालमर्यादा

३. कमाल मर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करण्यास व्यक्ती हक्कदार नाहीत.

४. कमाल मर्यादा.

५. मोकळ्या जमिनीचे हस्तांतरण.

६. कमाल मर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करणाऱ्या व्यक्तींनी विवरणपत्र दाखल करणे.

७. एखाद्या व्यक्तीने धारण केलेली मोकळी जमीन दोन किंवा अधिक सक्षम प्राधिकरणांच्या अधिकारितेमध्ये असते अशा प्रकरणी विवरणपत्र दाखल करणे.

८. कमाल मर्यादेहून अधिक अशा धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीसंबंधी प्रारूप विवरण तयार करणे.

९. अंतिम विवरण.

१०. कमाल मर्यादेहून अधिक असलेल्या मोकळ्या जमिनीचे संपादन.

११. संपादन केलेल्या मोकळ्या जमिनीबद्दल रकमेचे प्रदान.

१२. नागरी जमीन अधिकरणाची स्थापना आणि नागरी जमीन अधिकरणाकडे अपील.

१३. उच्च न्यायालयाकडे दुसरे अपील.

१४. रकमेच्या प्रदानाची पद्धती.

१५. वारसाहक्काने, मृत्युपत्रित दानाद्वारे किंवा हुकूमनाम्याच्या अंमलबजावणीत केलेल्या विक्रीद्वारे करावयाच्या भविष्यकालीन संपादनावरील कमाल मर्यादा.

१६. कोणत्याही राज्याने हा अधिनियम मागाहून अंगीकृत केला असता विवक्षित व्यक्तींनी विवरणपत्र दाखल करणे.

१७. कोणत्याही मोकळ्या जमिनीवर प्रवेश करण्याची शक्ती.

१८. मोकळ्या जमिनीचा तपशील लपवून ठेवणे, इत्यादींबद्दल शास्ती.

१९. विवक्षित मोकळ्या जमिनींना हे प्रकरण लागू नसणे.

२०. सूट देण्याची शक्ती.

२१. अतिरिक्त मोकळी जमीन विवक्षित बाबतींत अतिरिक्त न समजणे.

२२. विवक्षित परिस्थितीत मोकळी जमीन ठेवून घेणे.

२३. या अधिनियमाखाली संपादन केलेल्या मोकळ्या जमिनीची विल्हेवाट.

२४. विवक्षित व्यक्तींच्या नावाने मोकळ्या जमिनींची विल्हेवाट लावण्यासंबंधी विशेष उपबंध.

प्रकरण ४ थे

नागरी मालमत्तेचे हस्तांतरण आणि वापर यांचे विनियमन

२५. व्याख्या.

२६. मोकळ्या जमिनींच्या हस्तांतरणापूर्वी नोटीस देणे.

२७. नागरी मालमत्तेच्या हस्तांतरणास मनाई.

कलमे

२८. विवक्षित प्रकरणी दस्तऐवजांच्या नोंदणीचे विनियमन.

२९. निवासी गाळ्यांसहित इमारतींचे बांधकाम करण्याबाबत विनियमन.

३०. विवक्षित प्रकरणी इमारती पाडून टाकणे व बांधकाम थांबवणे आणि अपील.

प्रकरण ५ वे

संकीर्ण

३१. सक्षम प्राधिकरणाच्या शक्ती.

३२. विशेष प्रकरणी सक्षम प्राधिकरणांची आणि अधिकरणांची अधिकारिता.

३३. अपील.

३४ राज्य शासनाद्वारे पुनरीक्षण.

३५. सक्षम प्राधिकरणाला आदेश व निदेश देण्याची राज्य शासनाची शक्ती.

३६. राज्य शासनाला निदेश देण्याची शक्ती.

३७. प्रतिवेदने आणि अहवाल.

३८. अपराध आणि शिक्षा.

३९. कंपन्यांनी केलेले अपराध.

४०. दायित्व निराकरण.

४१. अपराधांची दखल घेणे.

४२. हा अधिनियम अन्य कायद्यांपेक्षा अधिभावी ठरणे.

४३. न्यायालय फी.

४४. विवक्षित अधिकारी लोकसेवक असणे.

४५. हस्तदोषांची दुरुस्ती.

४६. नियम करण्याची शक्ती.

४७. अडचणींचे निवारण करण्याची शक्ती.

अनुसूची १ ली.

अनुसूची २ री.

टीप.—या अनुवादातील स्थलनामांच्या उच्चारांबाबत सर्वसामान्यपणे हिंदी अनुवाद प्रमाण मानला आहे.

नागरी जमीन (कमाल मर्यादा व विनियमन) अधिनियम, १९७६

१९७६ चा अधिनियम क्रमांक ३३

(दिनांक १ मार्च १९८९ रोजी यथाविद्यमान)

[१७ फेब्रुवारी, १९७६]

मोजक्याच व्यक्तींच्या हाती नागरी जमीन केंद्रित होण्यास आणि त्यामधील सट्टेबाजी व नफेबाजी यास आळा घालण्याच्या दृष्टीने आणि जनसामान्यांच्या हिताला उपकारक होईल अशा प्रकारे नागरी संघातांमधील जमिनीचे न्यायोचित वाटप घडवून आणण्याच्या दृष्टीने, नागरी संघातांमधील मोकळ्या जमिनीवर कमाल मर्यादा घालण्याचा, अशा जमिनीवर इमारतींचे बांधकाम करण्याबाबत विनियमन करण्यासाठी कमाल मर्यादेहून अधिक असलेल्या अशा जमिनीचे संपादन करण्याचा आणि त्याच्याशी निगडीत असलेल्या बाबींचा उपबंध करण्यासाठी अधिनियम.

ज्याअर्थी, मोजक्याच व्यक्तींच्या हाती नागरी जमीन केंद्रित होण्यास आणि त्यामधील सट्टेबाजी व नफेबाजी यांस आळा घालण्याच्या दृष्टीने आणि जनसामान्यांच्या हिताला उपकारक होईल अशाप्रकारे नागरी संघातांमधील जमिनीचे न्यायोचित वाटप घडवून आणण्याच्या दृष्टीने, नागरी संघातांमधील मोकळ्या जमिनीवर कमाल मर्यादा घालण्याचा, अशा जमिनीवर इमारतींचे बांधकाम करण्याबाबत विनियमन करण्यासाठी कमाल मर्यादेहून अधिक असलेल्या अशा जमिनीचे संपादन करण्याचा आणि त्याच्याशी निगडीत असलेल्या बाबींचा उपबंध करणे समयोचित आहे;

आणि ज्याअर्थी, संसदेला, संविधानाच्या अनुच्छेद २४९ आणि २५० मध्ये उपबंधित केले आहे त्याहून अन्यथा, पूर्वोक्त बाबींच्या संबंधात राज्यांकरिता कायदे करण्याची शक्ती आहे;

आणि ज्याअर्थी, संविधानातील अनुच्छेद २५२ च्या खंड (१) ला अनुसरून, आंध्र प्रदेश, गुजरात, हरयाणा, हिमाचल प्रदेश, कर्नाटक, महाराष्ट्र, ओरिसा, पंजाब, त्रिपुरा, उत्तर प्रदेश आणि पश्चिम बंगाल या राज्यांच्या विधानमंडळांच्या सर्व सभागृहांनी पूर्वोक्त बाबी त्या राज्यांमध्ये संसदेने कायद्याद्वारे विनियमित कराव्यात असे ठराव संमत केले आहेत;

त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या सत्ताविसाव्या वर्षी संसदेकडून पुढीलप्रमाणे अधिनियमित व्हावा:—

प्रकरण १ ले

प्रारंभिक

१. (१) या अधिनियमास 'नागरी जमीन (कमाल मर्यादा व विनियमन) अधिनियम, १९७६' असे म्हणावे. संक्षिप्त नाव, प्रयुक्ती आणि प्रारंभ.

(२) हा अधिनियम प्रथमतः आंध्र प्रदेश, गुजरात, हरयाणा, हिमाचल प्रदेश, कर्नाटक, महाराष्ट्र, ओरिसा, पंजाब, त्रिपुरा, उत्तर प्रदेश आणि पश्चिम बंगाल या संपूर्ण राज्यांना आणि सर्व संघ राज्यक्षेत्रांना लागू होतो आणि जे राज्य संविधानातील अनुच्छेद २५२ च्या खंड (१) खाली त्यासंबंधात ठराव संमत करून त्याद्वारे हा अधिनियम अंगीकृत करील अशा अन्य राज्यालाही तो लागू होईल.

(३) हा अधिनियम आंध्र प्रदेश, गुजरात, हरयाणा, हिमाचल प्रदेश, कर्नाटक, महाराष्ट्र, ओरिसा, पंजाब, त्रिपुरा, उत्तर प्रदेश आणि पश्चिम बंगाल या राज्यांमध्ये आणि संघराज्यक्षेत्रांमध्ये तत्काळ आणि जे राज्य संविधानातील अनुच्छेद २५२ च्या खंड (१) खाली हा अधिनियम अंगीकृत करील अशा अन्य कोणत्याही राज्यामध्ये अशा अंगीकाराच्या दिनांकी अंमलात येईल; आणि या अधिनियमामध्ये अन्यथा उपबंधित केले असेल त्याव्यतिरिक्त एरव्ही, या अधिनियमाच्या प्रारंभासंबंधी या अधिनियमात असलेल्या कोणत्याही निर्देशाचा कोणत्याही राज्याच्या किंवा संघराज्यक्षेत्राच्या संबंधातील अर्थ, ज्या दिनांकी हा अधिनियम अशा राज्यात किंवा संघराज्यक्षेत्रात अंमलात येतो तो दिनांक असा होईल.

प्रकरण २ रे

व्याख्या

२. या अधिनियमात, संदर्भामुळे अन्यथा आवश्यक नसेल तर,— व्याख्या.

(क) "नियत दिवस" याचा,—

(एक) ज्या राज्याला हा अधिनियम प्रथमतः लागू होतो अशा कोणत्याही राज्याच्या संबंधातील अर्थ, ज्या दिनांकी संसदेमध्ये 'नागरी जमीन (कमाल मर्यादा व विनियमन) विधेयक, १९७६' प्रस्तुत केले गेले तो दिनांक असा आहे; आणि

(दोन) जे राज्य संविधानातील अनुच्छेद २५२ च्या खंड (१) खाली हा अधिनियम अंगीकृत करील अशा कोणत्याही राज्याच्या संबंधातील अर्थ, अशा अंगीकाराचा दिनांक असा आहे;

(ख) "बांधकामेविषयक नियंत्रणे" याचा अर्थ, बृहत् योजनेमध्ये किंवा इमारतींच्या बांधकामांचे नियमन करण्यासाठी अंमलात असलेल्या कायद्यामध्ये समाविष्ट असलेली नियंत्रणे असा आहे;

(ग्) "कमाल मर्यादा" याचा अर्थ, कलम ४ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली कमाल मर्यादा असा आहे;

(घ) "सक्षम प्राधिकरण" याचा अर्थ, राज्य शासनाने शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे त्यामध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा क्षेत्रासाठी या अधिनियमाखाली सक्षम प्राधिकरणाची कार्ये पार पाडण्यासाठी प्राधिकृत केलेली कोणतीही व्यक्ती किंवा प्राधिकरण असा आहे आणि वेगवेगळ्या व्यक्ती किंवा प्राधिकरणे वेगवेगळी कार्ये पार पाडण्याकरिता प्राधिकृत करता येतील;

(ङ्) "निवासी गाळा" याचा इमारतीच्या किंवा इमारतीतील एखाद्या भागाच्या संबंधातील अर्थ, केवळ निवासाच्या प्रयोजनासाठी वापरला जाणारा, अशा इमारतीतील किंवा भागातील निवासी गाळा असा आहे;

(च्) "कुटुंब" याचा व्यक्तीच्या संबंधातील अर्थ, ती व्यक्ती, तिची पत्नी किंवा, प्रकरणपरत्वे, पती आणि तिची अविवाहित अज्ञान अपत्ये असा आहे.

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनार्थ, "अज्ञान" याचा अर्थ, ज्या व्यक्तीच्या वयाला अठरा वर्षे पूर्ण झालेली नाहीत ती व्यक्ती असा आहे;

(छ्) "तदंगभूत जमीन" याचा कोणत्याही इमारतीच्या संबंधातील अर्थ,—

(एक) जेथे बांधकामविषयक नियंत्रणे आहेत अशा क्षेत्रात अशा नियंत्रणांनुसार किमान जितकी जमीन अशा इमारतीचा उपभोग घेण्यासाठी खुली जागा म्हणून ठेवणे आवश्यक असते तितक्या मर्यादेपर्यंतची आणि कोणत्याही बाबतीत पाचशे चौरस मीटरपेक्षा अधिक असणार नाही इतकी जमीन असा आहे; किंवा

(दोन) जेथे बांधकामविषयक नियंत्रणे नाहीत अशा क्षेत्रात, अशा इमारतीने व्यापलेल्या जमिनीच्या लगतची पाचशे चौरस मीटर इतकी जमीन असा आहे,

आणि त्यामध्ये, नियत दिवसापूर्वी निवासी गाळ्यासहित बांधलेल्या कोणत्याही इमारतीच्या बाबतीत, उपखंड (एक) मध्ये उल्लेखिलेल्या किमान मर्यादेपर्यंत किंवा, प्रकरणपरत्वे, उपखंड (दोन) मध्ये उल्लेखिलेल्या मर्यादेपर्यंत असलेल्या जमिनीच्या लगत काही जमीन असल्यास, अशी पाचशे चौरस मीटरांहून अधिक नसेल इतक्या मर्यादेपर्यंतची अतिरिक्त जमीन समाविष्ट आहे;

(ज्) "बृहत् योजना" याचा नागरी संघातामधील एखाद्या क्षेत्राच्या किंवा त्याच्या कोणत्याही भागाच्या संबंधातील अर्थ, त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या कोणत्याही कायद्याखाली अथवा अशा क्षेत्राच्या किंवा त्याच्या भागाच्या विकासासाठी राज्य शासनाने काढलेल्या आणि असा विकास ज्या ज्या टप्प्यांनी साधला जाईल त्या टप्प्यांची तरतूद करणाऱ्या आदेशाला अनुसरून तयार केलेली (कोणत्याही नावाने संबोधलेली) योजना असा आहे;

(झ्) "व्यक्ती" यामध्ये माणूस, कुटुंब, पेढी, कंपनी अथवा माणसांचा संघ किंवा निकाय—मग तो निर्गमित असो किंवा नसो—यांचा समावेश आहे;

(ञ्) "विहित" याचा अर्थ, या अधिनियमाखाली केलेल्या नियमांद्वारे विहित केलेले असा आहे;

(ट्) "राज्य" यामध्ये संघ राज्यक्षेत्राचा समावेश आहे आणि "राज्य शासन" याचा एखाद्या संघराज्यक्षेत्रामध्ये किंवा 'कटक अधिनियम, १९२४' (१९२४चा २) याच्या कलम ३ खाली कटक म्हणून जाहीर केलेल्या कटकाच्या स्थानिक सीमांमध्ये असलेल्या कोणत्याही जमिनीच्या किंवा इमारतींच्या संबंधातील अर्थ, केंद्र शासन असा आहे;

(ठ्) "धारण करणे" याच्या व्याकरणिक रूपभेदांसुद्धा त्याचा कोणत्याही मोकळ्या जमिनीच्या संबंधातील अर्थ पुढीलप्रमाणे आहे :—

(एक) अशी जमीन स्वतःच्या मालकीची असणे; किंवा

(दोन) मालक म्हणून किंवा कूळ म्हणून किंवा गहाणधारक म्हणून किंवा अप्रत्याहरणीय मुखत्यारनाम्याखाली किंवा भाडे-खरेदी कराराखाली किंवा अंशतः उक्त भूमिकांपैकी एका भूमिकेत आणि अंशतः अन्य कोणत्याही उक्त भूमिकेत किंवा भूमिकांमध्ये अशी जमीन कब्जात असणे.

स्पष्टीकरण.—जेव्हा एकच मोकळी जमीन एका व्यक्तीने एका नात्याने आणि दुसऱ्या व्यक्तीने दुसऱ्या नात्याने धारण केलेली असेल तेव्हा, या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, अशी जमीन अशा दोन्ही व्यक्तींनी धारण केली असल्याचे मानले जाईल;

(ड्) "अधिकरण" याचा अर्थ, कलम १२ खाली स्थापन केलेले 'नागरी जमीन अधिकरण' असा आहे;

(ढ्) "नागरी संघात"—

(क्) या संज्ञेचा १ल्या अनुसूचीमधील स्तंभ (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही राज्याच्या किंवा संघराज्यक्षेत्राच्या संबंधातील अर्थ,—

(एक) त्या अनुसूचीच्या स्तंभ (२) मधील तत्संबंधित नोंदीत विनिर्दिष्ट केलेला नागरी संघात असा आहे आणि त्यामध्ये, त्या अनुसूचीच्या स्तंभ (३) मधील तत्संबंधित नोंदीत विनिर्दिष्ट केलेल्या परिघस्थ क्षेत्राचा समावेश होतो; आणि

(दोन) जे क्षेत्र त्याचे ठिकाण, लोकसंख्या (लोकसंख्या एक लाखाहून अधिक असल्यास) आणि त्या प्रकरणाच्या परिस्थितीनुरूप आवश्यक असतील असे अन्य संबद्ध घटक विचारात घेऊन, राज्य शासन केंद्र शासनाच्या पूर्वमान्यतेने शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे 'नागरी संघात' म्हणून घोषित करील असे अन्य कोणतेही क्षेत्र असा आहे आणि याप्रमाणे घोषित केलेला कोणताही संघात, त्या अनुसूचीच्या 'घ' वर्गापैकी असल्याचे मानले जाईल आणि त्याचे परिघस्थ क्षेत्र एक किलोमीटर असेल;

(ख) या संज्ञेचा अन्य कोणत्याही राज्याच्या किंवा संघ राज्यक्षेत्राच्या संबंधातील अर्थ, जे क्षेत्र त्याचे स्थितिस्थान, लोकसंख्या (लोकसंख्या एक लाखाहून अधिक असल्यास) आणि त्या प्रकरणाच्या परिस्थितीनुरूप आवश्यक असतील असे अन्य संबद्ध घटक विचारात घेऊन, राज्य शासन केंद्र शासनाच्या पूर्वमान्यतेने शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे 'नागरी संघात' म्हणून घोषित करील असे अन्य कोणतेही क्षेत्र असा आहे आणि याप्रमाणे घोषित केलेला कोणताही संघात १ त्या अनुसूचीच्या 'घ' वर्गापैकी असल्याचे मानले जाईल आणि त्याचे परिवस्थ क्षेत्र एक किलोमीटर असेल.

(ण्) "नागरी जमीन" याचा अर्थ,—

(एक) नागरी संघाताच्या सीमांमध्ये असलेली आणि बृहत् योजनेमध्ये त्या नावाने निर्देशिलेली कोणतीही जमीन; किंवा

(दोन) कोणतीही बृहत् योजना नसेल किंवा अशा बृहत् योजनेत कोणत्याही जमिनीचा 'नागरी जमीन' म्हणून उलेख नसेल त्या बाबतीत, नागरी संघाताच्या सीमांमधील आणि एखादी नगरपालिका (कोणत्याही नावाने संबोधलेली,) अधिसूचित क्षेत्र समिती, नगरक्षेत्र समिती, शहर व नगर समिती, लहान नगर समिती, कटक मंडळ किंवा पंचायत यांच्या स्थानिक सीमांमध्ये समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही क्षेत्रामध्ये असलेली कोणतीही जमीन असा आहे,

पण त्यामध्ये, मुख्यत: कृषिप्रयोजनार्थ वापरल्या जाणाऱ्या अशा कोणत्याही जमिनीचा समावेश होत नाही.

स्पष्टीकरण.— हा खंड आणि खंड (थ्) यांच्या प्रयोजनार्थ,—

(क) "कृषि/शेती" यामध्ये बागायतीचा समावेश होतो, पण पुढील गोष्टींचा समावेश होत नाही—

(एक) गवताची पैदास,
(दोन) दुग्धशाळा व्यवसाय,
(तीन) कुक्कुटपालन,
(चार) पशुधन पैदास, आणि
(पाच) विहित असेल अशी लागवड किंवा अशा वनस्पतीची उपज;

(ख) जर एखादी जमीन नियत दिवसापूर्वी महसुली किंवा जमीन दप्तरात कृषिप्रयोजनार्थ म्हणून नोंदलेली नसेल तर, अशी जमीन मुख्यत: कृषि प्रयोजनार्थ वापरली जाते असे मानले जाणार नाही :

परंतु, महसुली किंवा जमीन दप्तरात नियत दिवसापूर्वी जी जमीन कृषिप्रयोजनार्थ म्हणून नोंदलेली आहे अशा कोणत्याही जमिनीवर शेतघर या स्वरूपाची नसलेली कोणतीही इमारत अस्तित्वात असेल तेव्हा, त्या इमारतीने अशा जमिनीतील जितका भाग व्यापलेला असेल तितका भाग मुख्यत: कृषिप्रयोजनार्थ वापरला जातो असे मानले जाणार नाही :

परंतु आणखी असे की, एखादी इमारत ही शेतघर या स्वरूपाची आहे किंवा नाही असा प्रश्न उपस्थित झाला तर, असा प्रश्न राज्य शासनाकडे निर्देशित केला जाईल आणि राज्य शासनाचा त्यावरील निर्णय अंतिम असेल;

(ग) या स्पष्टीकरणाच्या खंड (ख) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जर ती जमीन बृहत् योजनेमध्ये शेतीहून अन्य कोणत्याही प्रयोजनासाठी विनिर्दिष्ट केली असेल तर, ती मुख्यत: कृषिप्रयोजनार्थ वापरली जाते असे मानले जाणार नाही;

(त्) "नागरीकरणयोग्य जमीन" याचा अर्थ, नागरी संघातामध्ये असलेली पण नागरी जमीन सोडून अन्य जमीन असा आहे;

(थ्) "मोकळी जमीन" याचा अर्थ, नागरी संघातामधील, मुख्यत: कृषिप्रयोजनार्थ वापरली जाणारी जमीन सोडून इतर जमीन असा आहे, पण त्यामध्ये पुढील जमिनींचा समावेश होत नाही—

(एक) एखादी जमीन ज्या क्षेत्रात आहे त्या क्षेत्रामध्ये अंमलात असलेल्या बांधकाम-विषयक नियंत्रणानुसार, अशा जमिनीवर इमारतीचे बांधकाम करण्यास परवानगी नसेल तेव्हा अशी जमीन;

(दोन) जेथे बांधकामविषयक नियंत्रणे असतील अशा एखाद्या क्षेत्रात, जी इमारत समुचित प्राधिकरणाच्या मान्यतेने नियत दिवसापूर्वी बांधलेली होती किंवा त्या दिवशी बांधली जात होती अशा कोणत्याही इमारतीने व्यापलेली जमीन आणि अशा इमारतीला अंगभूत असलेली जमीन; आणि

(तीन) जेथें बांधकामविषयक नियंत्रणे नसतील अशा एखाद्या क्षेत्रात जी इमारत नियत दिवसापूर्वी बांधलेली होती किंवा त्या दिवशी बांधली जात होती अशा कोणत्याही इमारतीने व्यापलेली जमीन आणि अशा इमारतीला अंगभूत असलेली जमीन :

परंतु, एखादी व्यक्ती दुग्धशाळा व्यवसायाच्या किंवा पशुधनाची पैदास करण्याच्या प्रयोजनासाठी नव्हे तर अन्य प्रयोजनासाठी नागरी संघातामधील एखाद्या गावामध्ये (महसुली दप्तरात 'गाव' म्हणून वर्णिलेल्या) असलेल्या कोणत्याही जमिनीवर सर्वसामान्यपणे आपली गुरे ठेवत असेल त्या बाबतीत अशी गुरे ठेवण्यासाठी नियत दिवसाच्या लगतपूर्वी सर्वसामान्यपणे जितकी जमीन वापरली जात होती तितकी जमीन या खंडाच्या प्रयोजनार्थ मोकळी जमीन असल्याचे मानले जाणार नाही.

प्रकरण ३ रे

मोकळ्या जमिनीवरील कमाल मर्यादा

कमाल मर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करण्यास व्यक्ती हक्कदार नाहीत.

३. या अधिनियमामध्ये अन्यथा उपबंधित केले असेल त्याव्यतिरिक्त एरव्ही, या अधिनियमाच्या प्रारंभ दिनांकी आणि तेव्हापासून कोणतीही व्यक्ती, ज्या राज्यक्षेत्रांना कलम १ च्या पोट-कलम (२) खाली हा अधिनियम लागू होतो अशा राज्यक्षेत्रांमध्ये कमाल मर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करण्यास हक्कदार असणार नाही.

कमाल मर्यादा.

४. (१) या कलमाच्या अन्य उपबंधांच्या अधीनतेने, प्रत्येक व्यक्तीच्या बाबतीत ही कमाल मर्यादा—

(क) ती मोकळी जमीन १ ल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या 'क' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असल्यास, पाचशे चौरस मीटर इतकी असेल;

(ख) अशी जमीन १ ल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या 'ख' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असल्यास, एक हजार चौरस मीटर इतकी असेल;

(ग) अशी जमीन १ ल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या 'ग' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असल्यास, एक हजार पाचशे चौरस मीटर इतकी असेल;

(घ) अशी जमीन १ ल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या 'घ' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असल्यास, दोन हजार चौरस मीटर इतकी असेल.

(२) जेव्हा कोणतीही व्यक्ती १ ल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दोन किंवा त्याहून अधिक प्रवर्गांमध्ये मोडणाऱ्या नागरी संघातात असलेली मोकळी जमीन धारण करीत असेल तेव्हा, तिने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परिगणना करून ठरवण्याच्या प्रयोजनार्थ,—

(क) 'क' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेली एक चौरस मीटर मोकळी जमीन ही 'ख' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेल्या दोन चौरस मीटर मोकळ्या जमिनीइतकी, 'ग' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेल्या तीन चौरस मीटर मोकळ्या जमिनीइतकी आणि 'घ' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेल्या चार चौरस मीटर मोकळ्या जमिनी-इतकी असल्याचे मानले जाईल;

(ख) 'ख' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेली एक चौरस मीटर मोकळी जमीन ही 'ग' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेल्या दीड चौरस मीटर मोकळ्या जमिनीइतकी आणि 'घ' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेल्या दोन चौरस मीटर मोकळ्या जमिनी-इतकी असल्याचे मानले जाईल; आणि

(ग) 'ग' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेली एक चौरस मीटर मोकळी जमीन ही 'घ' वर्गामध्ये येणाऱ्या नागरी संघातात असलेल्या दीड चौरस मीटर मोकळ्या जमिनीइतकी असल्याचे मानले जाईल.

(३) पोट-कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जर कोणत्याही मोकळ्या जमिनीच्या बाबतीत, एखाद्या गट गृहनिर्माणाच्या योजनेला याबाबत सक्षम असलेल्या प्राधिकरणाने या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी मंजुरी दिलेली असेल तर, अशा प्रारंभाच्यावेळी अशी मोकळी जमीन धारण करणारी व्यक्ती गट गृहनिर्माणाच्या प्रयोजनासाठी अशी जमीन धारण करण्याचे चालू ठेवण्यास हक्कदार असेल :

परंतु, एका व्यक्तीला एका गट गृहनिर्मितीत एकाहून अधिक निवासी गाळे कब्जात ठेवता येणार नाहीत :

परंतु आणखी असे की, अशी व्यक्ती जितकी मोकळी जमीन धारण करण्यास हक्कदार असेल ती जमीन कोणत्याही प्रकरणी—

(क) अशा गट गृहनिर्मितीचे नियमन करणाऱ्या कोणत्याही बांधकामविषयक नियंत्रणानुसार आवश्यक असेल तितकी मर्यादा; किंवा

(ख) गट गृहनिर्मितीतील निवासी गाळ्यांच्या संख्येला पोट-कलम (१) मध्ये उल्लेखिलेल्या समुचित कमाल मर्यादेने गुणल्यानंतर येणारी मर्यादा;

यांपैकी कमी असेल त्या मर्यादेहून अधिक असता कामा नये.

स्पष्टीकरण.—हे पोट-कलम व पोट-कलम (१०) यांच्या प्रयोजनार्थ,—

(एक) "गट गृहनिर्माण" याचा अर्थ, जी इमारत एक मजली किंवा अनेक मजली बांधलेली किंवा बांधावयाची असून प्रत्येक मजल्यावर एक किंवा अधिक निवासी गाळे आहेत आणि सामायिक उपयोगाच्या सुविधा आहेत ती इमारत अशी आहे;

(दोन) "सामायिक उपयोगाची सुविधा" यामध्ये जिना, सज्जा आणि व्हरांडा यांसारख्या सुविधांचा समावेश होतो.

(४) (क) ज्या राज्याला हा अधिनियम प्रथमत: लागू होतो अशा कोणत्याही राज्यात, जर १७ फेब्रुवारी १९७५ रोजी किंवा त्यानंतर, पण नियत दिनापूर्वी कोणत्याही व्यक्तीने स्वत: धारण केलेल्या आणि अशा राज्यात असलेल्या कोणत्याही मोकळ्या जमिनीची विक्री, गहाण, दान, भाडेपट्टा याद्वारे किंवा अन्य कोणत्याही प्रकारे (मौल्यवान प्रतिफलार्थ व नोंदलेल्या विलेखाखाली होणाऱ्या खऱ्या-खुऱ्या विक्रीद्वारे नव्हे तर अन्यथा) अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडे प्रतिफलार्थ किंवा प्रतिफलाविना कोणतेही हस्तांतरण केलेले असेल तेव्हा, अशा व्यक्तीने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परिगणना करून ठरवताना, याप्रमाणे हस्तांतरित केलेली जमीन हस्तांतरितीचे अशा हस्तांतरित जमिनीत जे हक्क किंवा हितसंबंध असतील त्यांना बाध न येता हिशेबात घेतली जाईल:

परंतु, या प्रकरणाखाली अशा व्यक्तीने प्रत्यर्पित करावयाची अतिरिक्त मोकळी जमीन, तिने अशा हस्तांतरणानंतर धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीतूनच निवडली जाईल.

(ख) खंड (क) च्या प्रयोजनार्थ, कोणतीही विक्री खरीखुरी असल्याचे शाबीत करण्याचा भार हस्तांतरकावर राहील.

स्पष्टीकरण.—पूर्वोक्त अशा कोणत्याही राज्यामध्ये, ज्या कायद्यान्वये, त्यामध्ये कोणतीही परिस्थिती विनिर्दिष्ट केली असल्यास ती सोडून एरव्ही नागरी मालमत्तेच्या हस्तांतरणास मनाई आहे असा कोणताही कायदा अंमलात होता किंवा आहे असे असेल तेव्हा, या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, अशी मालमत्ता ही मोकळी जमीन असून तिचे कोणत्याही व्यक्तीने अशा कायद्याच्या उपबंधांनुसार अथवा अशा कायद्याखाली देण्यात आलेल्या कोणत्याही मंजुरीने किंवा परवानगीने नोंदलेल्या विलेखाखाली मौल्यवान प्रतिफलार्थ विक्रीच्या द्वारे केलेले कोणतेही हस्तांतरण ही खरीखुरी विक्री असल्याचे मानले जाईल.

(५) जेव्हा कोणतीही पेढी किंवा अनिगमित अधिसंघ किंवा माणसांचा निकाय मोकळी जमीन धारण करत असेल किंवा ज्या जमिनीवर निवासी गाळा अंतर्भूत असणारी अशी इमारत आहे अशी कोणतीही जमीन धारण करीत असेल किंवा मोकळी जमीन आणि अशी अन्य जमीन, अशा दोन्ही जमिनी धारण करीत असेल तेव्हा, कोणत्याही व्यक्तीचा अशा पेढीतील किंवा अधिसंघातील किंवा निकायातील तिच्या हिश्श्यावर आधारलेला त्या मोकळ्या जमिनीतील किंवा अशा अन्य जमिनीतील किंवा, प्रकरण-परत्वे, दोन्ही जमिनीतील हक्क किंवा हितसंबध, अशा व्यक्तीने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परिगणना करून ठरवताना हिशेबात घेतला जाईल.

(६) जेव्हा एखादी व्यक्ती खाजगी न्यासाची लाभाधिकारी असेल आणि अशा न्यासापासून मिळणाऱ्या उत्पन्नातील तिचा हिस्सा ज्ञात किंवा निश्चित करण्याजोगा असेल तेव्हा, न्यासाने धारण केलेल्या अशा मोकळ्या जमिनीतील आणि अशा ज्या जमिनीवर निवासी गाळा अंतर्भूत असणारी इमारत आहे अशा अन्य कोणत्याही जमिनीतील अशा व्यक्तीच्या हिश्श्याचे प्रमाण हे, अशा न्यासाच्या एकूण उत्पन्नातील तिच्या हिश्श्याचे अशा एकूण उत्पन्नाशी जितके प्रमाण असेल तितकेच असल्याचे मानले जाईल आणि तिच्या हिश्श्यानुरूप वाट्याला येणाऱ्या जमिनीची व्याप्ती हीदेखील अशा व्यक्तीने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परिगणना करून ठरवताना हिशेबात घेतली जाईल.

(७) जेव्हा एखादी व्यक्ती हिंदू अविभक्त कुटुंबाची घटक असेल तेव्हा, त्या हिंदू अविभक्त कुटुंबाने धारण केलेल्या अशा संपूर्ण मोकळ्या जमिनीची व अशा ज्या जमिनीवर निवासी गाळा अंतर्भूत असणारी इमारत आहे अशा अन्य कोणत्याही जमिनीची त्या कुटुंबाच्या घटकांमध्ये या अधिनियमाच्या प्रारंभकाळी वाटणी झाली असती तर, त्या मोकळ्या जमिनीपैकी व अशा अन्य जमिनीपैकी जितकी जमीन तिच्या वाट्याला आली असती तितकीदेखील अशा व्यक्तीने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परि-गणना करून ठरवताना हिशेबात घेतली जाईल.

(८) त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या कोणत्याही कायद्याखाली नोंदलेल्या किंवा नोंदल्याचे मानल्या जाणाऱ्या गृहनिर्माण सहकारी संस्थेचा सदस्य असणारी एखादी व्यक्ती जेव्हा अशा संस्थेने तिच्या वाट्याची म्हणून दिलेली मोकळी जमीन धारण करत असेल तेव्हा अशा धारण केलेल्या जमिनीची व्याप्ती हीदेखील अशा व्यक्तीने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परिगणना करून ठरवताना हिशेबात घेतली जाईल

(९) जेव्हा एखादी व्यक्ती मोकळी जमीन धारण करत असून ज्या जमिनीवर निवासी गाळा अंतर्भूत असणारी इमारत आहे अशी अन्य कोणतीही जमीनही धारण करत असेल तेव्हा, अशा इमारतीने व्यापलेल्या अशा अन्य जमिनीची आणि तदंगभूत असणाऱ्या जमिनीची व्याप्ती हीदेखील अशा व्यक्तीने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परिगणना करून ठरवताना हिशेबात घेतली जाईल.

(१०) जेव्हा गट गृहनिर्माण असणाऱ्या इमारतीचा भाग एखाद्या व्यक्तीच्या मालकीचा असेल तेव्हा, इमारतीने व्यापलेल्या जमिनीतील आणि तदंगभूत असणाऱ्या जमिनीतील अशा व्यक्तीचा प्रमाणशीर हिस्सा हादेखील तिने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परिगणना करून ठरवताना हिशेबात घेतला जाईल.

(११) शंकानिरसनार्थ याद्वारे असे जाहीर केले जात आहे की, पोट-कलमे (५), (६), (७), (९) आणि (१०) यांमधील कोणत्याही गोष्टीमुळे सक्षम प्राधिकरणाला, पोट-कलम (२) च्या खंड (थ) मधील उपखंड (दोन) किंवा उपखंड (तीन) मध्ये उल्लेखिलेली कोणतीही जमीन, या प्रकरणाखाली अतिरिक्त मोकळी जमीन म्हणून घोषित करण्याची शक्ती प्रदान होते असा त्या गोष्टीचा अर्थ लावला जाणार नाही.

स्पष्टीकरण.—हे कलम आणि कलमे ६, ८ आणि १८ यांच्या प्रयोजनार्थ, एखाद्या जमिनीवर इमारत उभी असून (मग तीमध्ये एखादा निवासी गाळा असो वा नसो) जर एखाद्या व्यक्तीकडे—

(एक) अशी जमीन व ती इमारत यांची मालकी असेल तर; किंवा

(दोन) अशा जमिनीची मालकी असली तरी अशा इमारतीचा नुसता कब्जा असेल किंवा अशी जमीन आणि इमारत यांचा कब्जा असेल व दोन्ही बाबतीत असा कब्जा भाडेपट्टयाखालील कूळ म्हणून असून त्याचा उर्वरित कालावधी या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या वेळी दहा वर्षांहून कमी नसेल, अथवा गहाणधारक म्हणून किंवा अप्रत्याहरणीय मुखत्यारनाम्या अन्वये किंवा भाडे-खरेदीच्या करारान्वये अथवा उक्त भूमिकांपैकी अंशत: एका भूमिकेत आणि अंशत: अन्य कोणत्याही उक्त भूमिकेत किंवा भूमिकांमध्ये तिच्याकडे कब्जा असेल तर; किंवा

(तीन) अशा जमिनीचा कब्जा असला तरी अशा इमारतीची नुसती मालकी असून, भाडे-पट्टयाखालील कूळ म्हणून किंवा गहाणधारक म्हणून किंवा अप्रत्याहरणीय मुखत्यारनाम्याअन्वये किंवा भाडे-खरेदी करारान्वये अथवा उक्त भूमिकांपैकी अंशत: एका भूमिकेत आणि अंशत: अन्य कोणत्याही भूमिकेत किंवा भूमिकांमध्ये तिच्याकडे कब्जा असेल तर,

ती व्यक्ती अशी कोणतीही जमीन धारण करीत असल्याचे मानले जाईल.

मोकळ्या जमिनीचे हस्तांतरण.

५. (१) ज्या राज्याला हा अधिनियम प्रथमत: लागू होतो अशा कोणत्याही राज्यात, नियत दिवशी सुरू होणाऱ्या आणि या अधिनियमाच्या प्रारंभाबरोबर समाप्त होणाऱ्या कालावधीत कोणत्याही वेळी कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीने अशी जमीन किंवा तिचा भाग विक्रीच्या, गहाणाच्या, दानाच्या अगर भाडेपट्टयाच्या द्वारे किंवा अन्यथा हस्तांतरित केला असेल तेव्हा, अशा व्यक्तीने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती परिगणना करून ठरवताना अशा हस्तांतरित जमिनीची व्याप्तीसुद्धा हिशेबात घेतली जाईल आणि अशा व्यक्तीच्या संबंधातील अतिरिक्त मोकळी जमीन, या प्रकरणाच्या प्रयोजनार्थ, अशा हस्तांतरणानंतर तिने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीतून निवडली जाईल आणि संपूर्ण अतिरिक्त मोकळी जमीन अशा रीतीने निवडता येत नसल्यास बाकीची जमीन किंवा अशा हस्तांतरणानंतर तिने कोणतीही मोकळी जमीन धारण केलेली नसेल त्याबाबतीत, संपूर्ण अतिरिक्त मोकळी जमीन ही हस्तांतरितीने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीतून निवडली जाईल :

परंतु, जेव्हा अशा व्यक्तीने आपली मोकळी जमीन एकाहून अधिक व्यक्तींकडे हस्तांतरित केलेली असेल तेव्हा, बाकीची जमीन किंवा, प्रकरणपरत्वे, पूर्वोक्त अशी संपूर्ण अतिरिक्त मोकळी जमीन, त्या हस्तां-तरितींपैकी प्रत्येकाने धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीतून, त्या प्रत्येकाकडील हस्तांतरित मोकळ्या जमिनीच्या क्षेत्राचे सर्व हस्तांतरितींकडे हस्तांतरित केलेल्या एकूण क्षेत्राशी जे प्रमाण असेल त्या प्रमाणात निवडली जाईल.

(२) जेव्हा कोणतीही अतिरिक्त मोकळी जमीन पोट-कलम (१) खाली हस्तांतरित केलेल्या जमिनीतून निवडली जाईल तेव्हा, अशा निवडलेल्या अतिरिक्त मोकळ्या जमिनीचे हस्तांतरण रद्दबातल असल्याचे मानले जाईल.

(३) ज्या राज्याला हा अधिनियम प्रथमत: लागू होतो अशा कोणत्याही राज्यात आणि जे राज्य संविधानातील अनुच्छेद २५२ च्या खंड (१) खाली हा अधिनियम अंगीकृत करील अशा कोणत्याही राज्यात, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करणारी कोणतीही व्यक्ती तिने कलम ६ खालील विवरणपत्र सादर केले असून तिने धारण केलेल्या अति-रिक्त मोकळ्या जमिनीसंबंधीची अधिसूचना कलम १० च्या पोट-कलम (१) खाली प्रकाशित करण्यात आली आहे असे होईपर्यंत, अशी जमीन किंवा तिचा भाग विक्रीच्या, गहाणाच्या, दानाच्या अगर भाडे-पट्टयाच्या द्वारे किंवा अन्यथा हस्तांतरित करणार नाही; आणि या उपबंधाचे व्यतिक्रमण करून केलेले कोणतेही हस्तांतरण रद्दबातल असल्याचे मानले जाईल.

कमाल मर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करणाऱ्या व्यक्तींनी विवरणपत्र दाखल करणे.

६. (१) या अधिनियमाच्या प्रारंभकाळी कमाल मर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला, विहित करण्यात येईल अशा कालावधीच्या आत, अधिकारिता असणाऱ्या सक्षम प्राधि-करणापुढे, तिने धारण केलेल्या सर्व मोकळ्या जमिनीचे आणि अशा ज्या जमिनीवर इमारत आहे—मग तीमध्ये निवासी गाळा असो वा नसो—(त्यामधील आपली शक्ती, हक्क किंवा हितसंबंध हासुद्धा) अशा अन्य कोणत्याही जमिनीचे ठिकाण, व्याप्ती, मूल्य आणि विहित केला असेल असा अन्य तपशील विनिर्दिष्ट करणारे आणि तसेच, कमालमर्यादेच्या आत कोणत्या मोकळ्या जमिनी ती स्वत:कडे ठेवू इच्छिते ते विनिर्दिष्ट करणारे विवरणपत्र दाखल करावे लागेल :

परंतु, ज्या राज्याला हा अधिनियम प्रथमत: लागू होतो अशा कोणत्याही राज्याच्या संबंधात, या पोटकलमाचे उपबंध, त्यांमध्ये जणू काही "या अधिनियमाच्या प्रारंभकाळी कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी

जमीन धारण करणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला " या शब्दांऐवजी "१७ फेब्रुवारी १९७५ रोजी किंवा त्यानंतर आणि या अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वी जिने कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण केली होती त्या प्रत्येक व्यक्तीला आणि अशा प्रारंभकाळी कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला " हा मजकूर असल्याप्रमाणे परिणामक होतील.

स्पष्टीकरण.—या कलमामध्ये, " या अधिनियमाचा प्रारंभकाळ " याचा अर्थ पुढीलप्रमाणे आहे—

(एक) ज्या दिनांकी हा अधिनियम एखाद्या राज्यात अंमलात येतो तो दिनांक;

(दोन) ज्या राज्यामध्ये हा अधिनियम अंमलात आहे अशा राज्यात असलेल्या मोकळ्या जमिनीव्यतिरिक्त कोणतीही जमीन कोणत्याही कारणामुळे मोकळी जमीन झालेली असेल त्याबाबतीत अशी जमीन जेव्हा मोकळी जमीन झाली तो दिनांक;

(तीन) ज्या राज्यामध्ये हा अधिनियम अंमलात आहे अशा राज्यातील कोणत्याही क्षेत्राच्या संबंधात कलम २ च्या खंड (ढ) खाली जेव्हा कोणतीही अधिसूचना काढण्यात आलेली असेल त्याबाबतीत अशा अधिसूचनेच्या प्रकाशनाचा दिनांक;

(२) कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन—

(क) ज्या राज्याला हा अधिनियम प्रथमतः लागू होतो अशा कोणत्याही राज्यातील कोणत्याही व्यक्तीने, १७ फेब्रुवारी १९७५ रोजी किंवा त्यानंतर आणि या अधिनियमाच्या प्रारंभकाळापूर्वी धारण केली होती अगर अशा प्रारंभकाळी धारण केली आहे; किंवा

(ख) ज्या राज्याने संविधानातील अनुच्छेद २५२ च्या खंड (१) खाली हा अधिनियम अंगीकृत केला आहे अशा कोणत्याही राज्यातील कोणत्याही व्यक्तीने या अधिनियमाच्या प्रारंभकाळी धारण केली आहे,

असे सक्षम प्राधिकरणाचे मत असेल तर, पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, ते प्राधिकरण अशा व्यक्तीवर नोटीस बजावून तिला पोटकलम (१) मध्ये उल्लेखिलेले विवरणपत्र नोटीशीमध्ये विहित केले असेल अशा कालावधीत दाखल करण्यास फर्मावू शकेल.

(३) सक्षम प्राधिकरण, तसे करणे आवश्यक आहे अशी त्याची खात्री पटली तर, या कलमाखालील विवरणपत्र दाखल करण्याची तारीख त्याला योग्य वाटेल तितक्या आणखी कालावधीने किंवा कालावधींनी वाढवू शकेल; तथापि, असा किंवा असे वाढीव कालावधी मिळून एकूण कालावधी तीन महिन्यांहून अधिक होता कामा नये.

(४) या कलमाखालील विवरणपत्र पुढील व्यक्तींना दाखल करावे लागेल—

(क) एखाद्या व्यक्तीच्या बाबतीत, खुद्द अशा व्यक्तीला; जेव्हा भारतात नसेल तेव्हा, संबंधित किंवा त्याच्याकडून या संबंधात रीतसर प्राधिकृत झालेल्या एखाद्या अन्य व्यक्तीला; आणि जेव्हा असा माणूस आपले व्यवहार सांभाळण्यास मानसिकदृष्टया अक्षम असेल तेव्हा, त्याच्या पालकाला किंवा त्याच्या वतीने व्यवहार करण्यास सक्षम असणाऱ्या कोणत्याही अन्य व्यक्तीला;

(ख) कुटुंबाच्या बाबतीत, पतीला किंवा पत्नीला आणि जेव्हा पती किंवा पत्नी भारतात नसेल अथवा स्वतःचा व्यवहार सांभाळण्यास मानसिकदृष्टया अक्षम असेल तेव्हा, पती किंवा पत्नी यांपैकी जो याप्रमाणे अनुपस्थित नाही किंवा मानसिकदृष्टया अक्षम नाही त्याला आणि जेव्हा पती आणि पत्नी दोघेही भारतात नसतील किंवा आपले व्यवहार सांभाळण्यास मानसिकदृष्टया अक्षम असतील तेव्हा, पतीच्या किंवा पत्नीच्या किंवा दोघांच्या वतीने व्यवहार करण्यास सक्षम असणाऱ्या अन्य कोणत्याही व्यक्तीला;

(ग) कंपनीच्या बाबतीत, कंपनीच्या प्रधान अधिकाऱ्याला;

(घ) पेढीच्या बाबतीत, तिच्यामधील कोणत्याही भागीदाराला;

(ङ) अन्य कोणत्याही अधिसंघाच्या बाबतीत, अधिसंघाच्या कोणत्याही सदस्याला किंवा अधिसंघाच्या प्रधान अधिकाऱ्याला; आणि

(च) अन्य कोणत्याही व्यक्तीच्या बाबतीत, त्या व्यक्तीला किंवा तिच्या वतीने व्यवहार करण्यास सक्षम असणाऱ्या व्यक्तीला.

स्पष्टीकरण.—या पोटकलमाच्या प्रयोजनार्थ, " प्रधान अधिकारी " याचा—

(एक) कंपनीच्या संबंधातील अर्थ, कंपनीचा सचिव, व्यवस्थापक किंवा व्यवस्थापन संचालक असा आहे;

(दोन) कोणत्याही अधिसंघाच्या संबंधातील अर्थ, अधिसंघाचा सचिव, खजिनदार, व्यवस्थापक किंवा एजंट असा आहे.

आणि त्यामध्ये, कंपनीच्या किंवा, प्रकरणपरत्वे, अधिसंघाच्या कारभाराची व्यवस्था पाहण्याच्या कामाशी निगडित असणाऱ्या ज्या व्यक्तीवर सक्षम प्राधिकरणाने त्या व्यक्तीला कंपनीचा किंवा अधिसंघाचा प्रधान अधिकारी म्हणून समजून चालण्याचा आपला उद्देश असल्याची नोटीस बजावली असेल अशा व्यक्तीचा समावेश होतो.

एखाद्या व्यक्तीने धारण केलेली मोकळी जमीन दोन किंवा अधिक सक्षम प्राधिकरणांच्या अधिकारितेमध्ये असते अशा प्रकरणी विवरणपत्र दाखल करणे.

७. (१) जेव्हा एखादी व्यक्ती दोन किंवा अधिक सक्षम प्राधिकरणांच्या अधिकारितेमध्ये असलेली मोकळी जमीन धारण करत असेल तेव्हा,—मग ती जमीन जेथे हा अधिनियम लागू होतो अशा एकाच राज्यामध्ये असो अथवा अशा दोन किंवा त्यांहून अधिक राज्यांमध्ये असो—ती व्यक्ती कलम ६ च्या पोटकलम (१) खालील आपले विवरणपत्र, ज्याच्या अधिकारितेमध्ये जमिनीचा बहुतांश भाग येतो त्या सक्षम प्राधिकरणाकडे दाखल करील आणि त्यानंतर पुढील सर्व कार्यवाही त्या सक्षम प्राधिकरणापुढे केली जाईल— अन्य संबंधित सक्षम प्राधिकरणापुढे किंवा प्राधिकरणांपुढे नव्हे—आणि ज्या सक्षम प्राधिकरणाकडे हे विवरणपत्र दाखल केले असेल ते प्राधिकरण अन्य संबंधित सक्षम प्राधिकरणाला किंवा प्राधिकरणांना त्याबाबतची सूचना देईल.

(२) कोणत्याही व्यक्तीने धारण केलेल्या आणि ज्या राज्याला हा अधिनियम लागू होतो अशा एखाद्याच राज्यातील दोन किंवा अधिक सक्षम प्राधिकरणांच्या अधिकारितेत असणाऱ्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती समसमान असेल तेव्हा, ती व्यक्ती कलम ६ च्या पोटकलम (१) खालील आपले विवरणपत्र कोणत्याही एका सक्षम प्राधिकरणाकडे दाखल करील आणि विहित केला असेल अशा नमुन्यात त्याबाबतची सूचना राज्य शासनाकडे पाठवील आणि त्यानंतर राज्य शासन आदेशाद्वारे त्यांपैकी एखादे सक्षम प्राधिकरण निश्चित करून अशा व्यक्तीला आणि संबंधित सक्षम प्राधिकरणांना तो आदेश कळवील व त्यानुसार या अधिनियमाखालील पुढील सर्व कार्यवाही त्याच प्राधिकरणापुढे करावी लागेल---अन्य सक्षम प्राधिकरणापुढे किंवा प्राधिकरणांपुढे नव्हे.

(३) कोणत्याही व्यक्तीने धारण केलेल्या आणि ज्या राज्यांना हा अधिनियम लागू होतो अशा दोन किंवा अधिक राज्यांमधील दोन किंवा अधिक सक्षम प्राधिकरणांच्या अधिकारितेमध्ये असलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती समसमान असेल तेव्हा, ती व्यक्ती कलम ६ च्या पोटकलम (१) खालील आपले विवरणपत्र कोणत्याही एका सक्षम प्राधिकरणाकडे दाखल करील आणि विहित केला असेल अशा नमुन्यात त्याबाबतची सूचना केंद्र शासनाकडे पाठवील आणि त्यानंतर केंद्र शासन आदेशाद्वारे त्यांपैकी एखादे सक्षम प्राधिकरण निश्चित करून अशा व्यक्तीला, राज्य शासनाला आणि संबंधित सक्षम प्राधिकरणांना तो आदेश कळवील व त्यानुसार पुढील सर्व कार्यवाही त्याच प्राधिकरणापुढे करावी लागेल---अन्य सक्षम प्राधिकरणापुढे किंवा प्राधिकरणांपुढे नव्हे.

कमाल मर्यादेहून अधिक अशा धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीसंबंधी प्रारूप विवरण तयार करणे.

८. (१) कलम ६ खाली दाखल केलेल्या विवरणपत्राच्या आधारावर आणि सक्षम प्राधिकरणाला जी चौकशी करणे योग्य वाटेल अशी चौकशी करण्यात आल्यानंतर सक्षम प्राधिकरण, ज्या व्यक्तीने कलम ६ खाली विवरणपत्र दाखल केले आहे अशा व्यक्तीच्या संबंधात प्रारूप विवरण तयार करील.

(२) पोटकलम (१) खाली तयार केलेल्या प्रत्येक विवरणामध्ये पुढील तपशील समाविष्ट असेल, तो असा :---

(एक) व्यक्तीचे नाव व पत्ता;

(दोन) सर्व मोकळ्या जमिनींचा आणि अशा व्यक्तीने धारण केलेल्या ज्या कोणत्याही जमिनीवर इमारत असेल---मग त्यामध्ये निवासी गाळा असो वा नसो---अशा अन्य कोणत्याही जमिनीचा तपशील;

(तीन) अशी व्यक्ती कमाल मर्यादेच्या आत ज्या मोकळ्या जमिनी स्वत:कडे ठेवू इच्छिते अशा जमिनींचा तपशील;

(चार) अशा व्यक्तीचा मोकळ्या जमिनीतील हक्क, स्वत्वाधिकार किंवा हितसंबंध याचा तपशील; आणि

(पाच) विहित केला असेल असा अन्य तपशील.

(३) विहित असेल अशा पद्धतीने संबंधित व्यक्तींवर प्रारूप विवरणाची प्रत एका नोटिशीसह बजावण्यात येईल आणि प्रारूप विवरणाबाबतचा कोणताही आक्षेप नोटीस बजावण्यात आल्यापासून ३० दिवसांच्या आत दाखल करावा लागेल असे तीत नमूद केलेले असेल.

(४) ज्या व्यक्तीवर पोटकलम (३) खाली प्रारूप विवरणाची प्रत बजावण्यात आली आहे अशा व्यक्तीकडून त्या पोटकलमामध्ये निर्देशिलेल्या नोटीशीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत किंवा सक्षम प्राधिकरण कोणत्याही सबळ आणि पुरेशा कारणामुळे विनिर्दिष्ट करू शकेल अशा वाढीव कालावधीत आलेला कोणताही आक्षेप सक्षम प्राधिकरण रीतसर विचारात घेईल आणि सक्षम प्राधिकरण, आक्षेपकाला आपले म्हणणे मांडण्याची संधी देऊन नंतर, स्वत:ला योग्य वाटतील असे आदेश काढील.

अंतिम विवरण.

९. कलम ८ च्या पोटकलम (४) खाली काही आक्षेप आले असल्यास, ते निकालात काढल्यानंतर सक्षम प्राधिकरण, पूर्वोक्त आक्षेपांवर काढलेल्या आदेशांना अनुसरून प्रारूप विवरणामध्ये आवश्यक ते फेरबदल करील आणि संबंधित व्यक्तीने धारण केलेली कमालमर्यादेहून अधिक असणारी मोकळी जमीन निश्चित करील आणि अशा रीतीने फेरबदल केलेल्या प्रारूप विवरणाची प्रत कलम ८ च्या पोटकलम तीन-मध्ये उल्लेखिलेल्या पद्धतीने, संबंधित व्यक्तीवर आणि जेव्हा अशी मोकळी जमीन भाडेपट्ट्याखाली किंवा गहाणाखाली किंवा भाडे-खरेदी कराराखाली किंवा अप्रत्याहरणीय मुखत्यारनाम्याखाली धारण केलेली असेल तेव्हा, अशा मोकळ्या जमिनीच्या मालकावरही बजावण्याची तजवीज करील.

कमाल मर्यादेहून अधिक असलेल्या मोकळ्या जमिनीचे संपादन.

१०. (१) कलम ९ खालील विवरण संबंधित व्यक्तीवर बजावण्यात आल्यानंतर होईल तितक्या लवकर सक्षम प्राधिकरण, अशा व्यक्तीने कमाल मर्यादेहून अधिक धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीचा तपशील देणारी आणि---

(एक) अशी मोकळी जमीन संबंधित राज्य शासनाने संपादित करावयाची आहे; आणि

(दोन) अशा मोकळ्या जमिनीमध्ये हितसंबंधित असणाऱ्या सर्व व्यक्तींनी अशा जमिनीतील आपल्या हितसंबंधांच्या स्वरूपाचा तपशील देऊन जातीने किंवा आपल्या अभिकर्त्यामार्फत आपल्या हक्कमागण्या सादर कराव्यात,

असे नमूद करणारी अधिसूचना, सामान्य जनतेच्या माहितीकरता संबंधित राज्याच्या शासकीय राजपत्रामध्ये विहित करण्यात येईल अशा अन्य पद्धतीने प्रकाशित करवील.

(२) त्या मोकळ्या जमिनीमध्ये हितसंबंधित असणाऱ्या व्यक्तींनी पोटकलम (१) खाली प्रकाशित झालेल्या अधिसूचनेला अनुलक्षून सक्षम प्राधिकरणाकडे केलेल्या हक्कमागण्या विचारात घेतल्यानंतर, सक्षम प्राधिकरण अशा हक्कमागण्यांचे स्वरूप व व्याप्ती निश्चित करील आणि स्वतःला योग्य वाटतील असे आदेश काढील.

(३) पोटकलम (१) खालील अधिसूचना प्रकाशित झाल्यानंतर कोणत्याही वेळी सक्षम प्राधिकरण संबंधित राज्याच्या शासकीय राजपत्रात अधिसूचना प्रकाशित करून तीद्वारे असे घोषित करू शकेल की, पोटकलम (१) खाली प्रकाशित केलेल्या अधिसूचनेमध्ये उल्लेखिलेली अतिरिक्त मोकळी जमीन, घोषणे-मध्ये विनिर्दिष्ट केलेला असेल अशा दिनांकी व तेव्हापासून राज्य शासनाने संपादित केली असल्याचे मानले जाईल आणि अशा घोषणेचे प्रकाशन होताच अशी जमीन याप्रमाणे विनिर्दिष्ट केलेल्या दिनांकी व तेव्हा-पासून सर्व भारांतून मुक्त होऊन, राज्य शासनाकडे संपूर्णतया निहित झाली असल्याचे मानले जाईल.

(४) पोटकलम (१) खालील अधिसूचना प्रकाशित झाल्याच्या दिनांकी सुरू होणाऱ्या आणि पोटकलम (३) खाली केलेल्या घोषणेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दिनांकी संपणाऱ्या कालावधीत :—

(एक) कोणतीही व्यक्ती पूर्वोक्त अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेली कोणतीही अतिरिक्त मोकळी जमीन (तिच्या कोणत्याही भागासुद्धा) विक्री, गहाण, दान, भाडेपट्टा याद्वारे किंवा अन्यथा हस्तांतरित करणार नाही आणि या उपबंधाचे व्यतिक्रमण करून केलेले कोणतेही हस्तांतरण रद्दबातल असल्याचे मानले जाईल; आणि

(दोन) कोणत्याही व्यक्तीला अशा अतिरिक्त मोकळ्या जमिनीच्या वापरात बदल करता येणार नाही किंवा बदल करवता येणार नाही.

(५) जेव्हा पोटकलम (३) खाली कोणतीही जमीन राज्य शासनाकडे निहित होईल तेव्हा, सक्षम प्राधिकरण लेखी नोटिशीद्वारे, अशी जमीन ज्या कोणत्याही व्यक्तीच्या कब्जात असेल तिला, अशी जमीन राज्य शासनाकडे किंवा राज्य शासनाने यासंबंधात रीतसर प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीकडे अशी नोटीस बजावल्यापासून तीस दिवसांच्या आत प्रत्यर्पित करण्याचा किंवा तिचा कब्जा सुपूर्द करण्याचा आदेश देऊ शकेल.

(६) जर एखाद्या व्यक्तीने पोटकलम (५) खाली देण्यात आलेल्या आदेशाचे पालन करण्यास नकार दिला किंवा त्याकामी कसूर केली तर, सक्षम प्राधिकरण त्या मोकळ्या जमिनीचा कब्जा घेऊ शकेल अथवा तिचा कब्जा संबंधित राज्य शासनाकडे किंवा अशा राज्य शासनाने या संबंधात रीतसर प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडे देऊ शकेल आणि त्या प्रयोजनासाठी त्याला आवश्यक वाटेल अशा बळाचा वापर करू शकेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमामध्ये, कलम ११ च्या पोटकलम (१) मध्ये आणि कलमे १४ व केंद्र यांमध्ये "राज्य शासन" याचा—

(क) केंद्र शासनाच्या मालकीच्या कोणत्याही मोकळ्या जमिनीच्या संबंधातील अर्थ, केंद्र शासन असा आहे;

(ख) कोणत्याही राज्य शासनाच्या मालकीच्या आणि एखाद्या संघ राज्यक्षेत्रामध्ये किंवा 'कटक अधिनियम, १९२४' (१९२४ चा २) याच्या कलम ३ खाली घोषित केलेल्या अशा कटकाच्या स्थानिक सीमांमध्ये असलेल्या अशा कोणत्याही मोकळ्या जमिनीच्या संबंधातील अर्थ, राज्य शासन असा आहे.

११. (१) जेव्हा एखादी मोकळी जमीन कलम १० च्या पोटकलम (३) खाली कोणत्याही राज्य शासनाने संपादित केली असल्याचे मानले जाईल तेव्हा, असे राज्य शासन त्या जमिनीमध्ये हित-संबंध असणाऱ्या व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना— संपादन केलेल्या मोकळ्या जमिनीबद्दल रकमेचे प्रदान.

(क) अशा मोकळ्या जमिनीपासून कोणतेही उत्पन्न मिळत असल्यास त्या प्रकरणी, कलम १० च्या पोटकलम (१) खाली काढलेली अधिसूचना प्रकाशित झाल्याच्या दिनांकाच्या लगतपूर्व पाच क्रमवर्ती वर्षांच्या कालावधीत अशा जमिनीपासून प्रत्यक्ष उपार्जित झालेल्या निव्वळ सरासरी वार्षिक उत्पन्नाच्या आठ पूर्णांक एक-तृतीयांशाइतकी रक्कम; किंवा

(ख) अशा मोकळ्या जमिनीपासून कोणतेही उत्पन्न मिळत नसल्यास, त्या प्रकरणी,—

(एक) १ ल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या 'क' वर्गामध्ये किंवा 'ख' वर्गामध्ये मोडणाऱ्या नागरी संघातामध्ये असलेल्या मोकळ्या जमिनीच्या बाबतीत दर चौरस मीटरला दहा रुपये; आणि

(दोन) त्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या 'ग' वर्गामध्ये किंवा 'घ' वर्गामध्ये मोडणाऱ्या नागरी संघातामध्ये असलेल्या मोकळ्या जमिनीच्या बाबतीत दर चौरस मीटरला पाच रुपये,

याहून अधिक नसेल अशा दराने परिगणना करून ठरवलेली रक्कम देईल.

(२) पोटकलम (१) च्या खंड (क) मध्ये उल्लेखिलेले निव्वळ सरासरी वार्षिक उत्पन्न दुसऱ्या अनुसूचीमध्ये घालून दिलेल्या पद्धतीने आणि तत्त्वांनुसार परिगणना करून ठरवले जाईल.

(३) पोटकलम (१) चा खंड (ख) याच्या प्रयोजनार्थ, राज्य शासन,—

(क) राज्यामध्ये असलेल्या प्रत्येक नागरी संघातामधील जमिनीचे ठिकाण आणि सर्व-साधारण वापर, नागरी संघाताचा सुविहित नागरी विकास करण्याच्या दृष्टीने तेथील जमिनीची

उपयुक्तता आणि प्रकरणाच्या परिस्थितीनुसार आवश्यक असतील असे अन्य संबद्ध घटक यांचा विचार करून शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे त्याची निरनिराळ्या परिक्षेत्रांमध्ये विभागणी करील; आणि

(ख) प्रत्येक परिक्षेत्रातील मोकळ्या जमिनीची उपलब्धता, या अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वीच्या वीस वर्षांच्या कालावधीत परिक्षेत्रामधील मोकळ्या जमिनीच्या किंमतीतील वाढीचा कल, शासनाने त्या परिक्षेत्राच्या विकासासाठी गुंतवलेली रक्कम, परिक्षेत्रातील मोकळ्या जमिनीचा सध्याचा विनियोग आणि प्रकरणाच्या परिस्थितीनुसार आवश्यक असतील असे अन्य संबद्ध घटक यांचा विचार करून या खंडात विनिर्दिष्ट केलेल्या कमाल दरांच्या अधीनतेने त्या त्या परिक्षेत्रातील मोकळ्या जमिनीचा दर चौरस मीटरचा दर निश्चित करील.

(४) प्रत्येक नागरी संघातामधील विविध परिक्षेत्रांमध्ये असलेल्या मोकळ्या जमिनीकरिता पोटकलम (३) च्या खंड (ख) खाली वेगवेगळे दर निश्चित करता येतील.

(५) पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जी जमीन कलम १० च्या पोटकलम (३) खाली संपादित केली असल्याचे मानले जाते अशी कोणतीही मोकळी जमीन जेव्हा कोणत्याही व्यक्तीने केंद्र शासन किंवा कोणतेही राज्य शासन यांच्याकडून मिळालेले अनुदान, भाडेपट्टा किंवा अन्य भूधारणाधिकार याअन्वये धारण केलेली असेल आणि—

(एक) असे अनुदान, भाडेपट्टा किंवा अन्य भूधारणाधिकार समाप्त झाल्यावर अशा व्यक्तीला काही रक्कम देऊन केंद्र शासनाने किंवा, प्रकरणपरत्वे, राज्य शासनाने अशी जमीन पुन्हा ताब्यात घेण्यासंबंधी असे अनुदान, भाडेपट्टा किंवा अन्य भूधारणाधिकार यांच्या अटींमध्ये उपबंध केलेला नसेल तेव्हा; किंवा

(दोन) अशा समाप्तीनंतर अशा व्यक्तीला काही रक्कम देऊन पुन्हा ताबा घेण्यासंबंधी असे अनुदान, भाडेपट्टा किंवा अन्य भूधारणाधिकार यांच्या अटींमध्ये उपबंध केलेला असेल तेव्हा,—

पोटकलम (१) खाली अशा मोकळ्या जमिनीच्या बाबतीत

(क) खंड (एक) खाली येणाऱ्या कोणत्याही प्रकरणी, काहीही रक्कम प्रदेय असणार नाही; आणि

(ख) खंड (दोन) खाली येणाऱ्या कोणत्याही प्रकरणी, अशा मोकळ्या जमिनीच्या संबंधातील प्रदेय रक्कम, म्हणजे अशा अनुदानाच्या, भाडेपट्ट्याच्या किंवा अन्य भूधारणाधिकाराच्या अटींअन्वये अशा समाप्तीनंतर आणि पुन्हा ताबा घेतल्यानंतर त्याला प्रदेय होणारी रक्कम किंवा पोटकलम (१) खाली त्याला प्रदेय असलेली रक्कम यांपैकी कमी असेल ती रक्कम असेल.

(६) पोटकलम (१) किंवा पोटकलम (५) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, उक्त पोटकलमांपैकी कोणत्याही पोटकलमाखालील प्रदेय रक्कम कोणत्याही बाबतीत दोन लाख रुपयांहून अधिक असणार नाही.

(७) सक्षम प्राधिकरण लेखी आदेशाद्वारे, या कलमाच्या उपबंधांनुसार प्रदान करावयाची रक्कम, तसेच कोणत्या व्यक्तीला किंवा जेव्हा जमिनीमध्ये अनेक व्यक्ती हितसंबंधित असतील तेव्हा, कोणत्या व्यक्तींना ही रक्कम प्रदान करावयाची ते आणि काही प्रमाण असल्यास, कोणत्या प्रमाणात द्यावयाची ते निश्चित करू शकेल.

(८) द्यावयाची रक्कम निश्चित करण्यापूर्वी प्रत्येक हितसंबंधित व्यक्तीला, तिला प्रदान करावयाच्या रकमेसंबंधीची आपली बाजू मांडण्याची संधी दिली जाईल.

(९) सक्षम प्राधिकरण हे प्रदान करावयाची रक्कम निश्चित करण्याबाबतचे प्रत्येक प्रकरण शक्य तितक्या शीघ्रतेने आणि कोणत्याही प्रकरणी विहित करण्यात येईल अशा कालावधीच्या आत निकालात काढील.

(१०) कलम १० च्या पोटकलम (३) खाली संपादित केल्याचे मानल्या गेलेल्या कोणत्याही मोकळ्या जमिनीबाबत बजावणीयोग्य असा कोणताही मागणीहक्क किंवा दायित्व, अशा जमिनीच्या संबंधात या कलमाखाली प्रदेय असलेल्या रकमेबाबतच आणि अशा जमिनीच्या मालकाच्या अन्य कोणत्याही मालमत्तेविरुद्ध बजावता येईल.

नागरी जमीन अधिकरणाची स्थापना आणि नागरी जमीन अधिकरणाकडे अपील.

१२. (१) राज्य शासनाला शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे एक किंवा अधिक नागरी जमीन अधिकरणे स्थापन करता येतील.

(२) या अधिकरणामध्ये एकमेव सदस्य असेल व तो विभागीय आयुक्ताच्या दर्जाचा अधिकारी किंवा महसूल मंडळाचा सदस्य असेल.

(३) राज्य शासन शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा क्षेत्रावर अधिकरणाची अधिकारिता असेल.

(४) कलम ११ खाली सक्षम प्राधिकरणाने दिलेल्या आदेशामुळे एखादी व्यक्ती नाराज झाली असेल तर, तिला तो आदेश कळवण्यात आल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत, (जिच्या संबंधात रक्कम निश्चित केली आहे) अशी मोकळी जमीन ज्या क्षेत्रात असेल अशा क्षेत्रावर अधिकारिता असणाऱ्या अधिकरणाकडे किंवा जेव्हा अशी जमीन एकाहून अधिक अधिकरणांच्या अधिकारितेमध्ये येत असेल तेव्हा, ज्या क्षेत्रात अशा जमिनीचा अधिकांश भाग येत असेल अशा क्षेत्रावर अधिकारिता असणाऱ्या अधिकरणाकडे किंवा जेव्हा अशा जमिनीची व्याप्ती दोन किंवा अधिक अधिकरणांच्या अधिकारितेमध्ये समसमान असेल तेव्हा, त्यांपैकी कोणत्याही अधिकरणाकडे ती व्यक्ती अपील दाखल करू शकेल :

परंतु, अपीलकर्ता पुरेशा कारणामुळे विहित अवधीमध्ये अपील दाखल करू शकला नाही अशी अधिकरणाची खात्री पटली तर, ते तीस दिवसांचा उक्त कालावधी संपल्यानंतरही अपील दाखल करून घेऊ शकेल.

(५) अपिलांवर निर्णय देताना ते अधिकरण, 'दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८' (१९०८ चा ५) याखाली मूळ न्यायालयाच्या हुकूमनाम्याविरुद्ध केलेल्या अपिलावर निर्णय देताना दिवाणी न्यायालयाला असतात त्या सर्व शक्ती वापरील आणि त्यावेळी दिवाणी न्यायालय जी कार्यपद्धती अनुसरते तीच कार्यपद्धती अनुसरील.

१३. 'दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८' (१९०८ चा ५) याचे जे उपबंध मूळ हुकूमनाम्यावरील अपिलांना लागू असतील त्यांच्या अधीनतेने, कलम १२ खालील अधिकरणाच्या निर्णयावर उच्च न्यायालयाकडे अपील होऊ शकेल. उच्च न्यायालयाकडे दुसरे अपील.

१४. (१) राज्य शासन, कलम ११ खाली प्रदान करावयाची रक्कम निश्चित करणारा सक्षम प्राधिकरणाचा आदेश निघाल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या कालावधीत, अथवा, जेव्हा कलम १२ खाली किंवा कलम १३ खाली अशा आदेशाविरुद्ध अपील दाखल करण्यात आले असेल अशा बाबतीत अंतिम अपील आदेश निघाल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या कालावधीत, कलम ११ मध्ये उल्लेखिलेली रक्कम, त्या रकमेस हक्कदार असलेल्या व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना प्रदान करील. रकमेच्या प्रदानाची पद्धती.

(२) अशा रकमेच्या पंचवीस टक्के रक्कम किंवा पंचवीस हजार रुपये, यांपैकी कमी असेल तितकी रक्कम रोख प्रदान करण्यात येईल आणि उरलेली रक्कम, ही मोकळी जमीन कलम १० च्या पोटकलम (३) खाली ज्या दिनांकी राज्य शासनाने संपादित केली असल्याचे मानले जाईल त्या दिनांकी व तेव्हापासून अंमलात येणारे, दरसाल दर शेकडा पाच या व्याजदराने वीस वर्षे संपल्यानंतर, विमोचनयोग्य असे परक्राम्य बंधरोखे काढून त्या रूपात देण्यात येईल.

१५. (१) जर, या अधिनियमाच्या प्रारंभी किंवा त्यानंतर, एखाद्या व्यक्तीला अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडून वारसाहक्काने किंवा संव्यवस्थेद्वारे किंवा मृत्युपत्रित दानाद्वारे अथवा दिवाणी न्यायालयाचा हुकूमनामा किंवा आदेश अगर अन्य कोणत्याही प्राधिकरणाचा निवाडा किंवा आदेश याच्या अंमलबजावणीमध्ये केलेल्या विक्रीतून किंवा खरेदीद्वारे किंवा अन्यथा एखादी मोकळी जमीन प्राप्त झाली असून, तिची व्याप्ती व त्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती मिळून एकूण जमीन कमालमर्यादेपेक्षा अधिक होत असेल तर, अशा संपादनाच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत तिला, आपण धारण केलेल्या सर्व मोकळ्या जमिनींचे स्थितिस्थान, मूल्य आणि विनिर्दिष्ट केला असेल असा अन्य तपशील विनिर्दिष्ट करणारे आणि कमालमर्यादेच्या आत कोणत्या मोकळ्या जमिनी आपण स्वत:जवळ ठेवू इच्छितो ते विनिर्दिष्ट करणारे विवरणपत्र, अधिकारिता असलेल्या सक्षम प्राधिकरणाकडे दाखल करावे लागेल. वारसाहक्काने, मृत्युपत्रित दानाद्वारे किंवा हुकूमनाम्याच्या अंमलबजावणीत केलेल्या विक्रीद्वारे करावयाच्या भविष्यकालीन संपादनावरील कमाल मर्यादा.

(२) कलमे ६ ते १४ (दोन्ही धरून) यांचे उपबंध या कलमाखाली दाखल केलेल्या विवरणपत्राला आणि अशा व्यक्तीने कमालमर्यादेहून अधिक धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीला, होईल तेथवर लागू होतील.

१६. (१) ज्या राज्याने हा अधिनियम, त्याला तो प्रथमत: लागू होत नसला तरी, संविधानाच्या अनुच्छेद २५२, खंड (१) खाली मागाहून अंगीकृत केला आहे अशा कोणत्याही राज्यात एखादी व्यक्ती कोणतीही मोकळी जमीन धारण करत असेल आणि अशा जमिनीची व्याप्ती व ज्या राज्याला हा अधिनियम प्रथमत: लागू होतो अशा अन्य कोणत्याही राज्यामध्ये तिने कोणतीही मोकळी जमीन धारण केली असल्यास, अशा जमिनीची व्याप्ती मिळून एकूण व्याप्ती कमालमर्यादेहून अधिक होत असेल तेव्हा, प्रथमोक्त राज्यामध्ये या अधिनियमाचा प्रारंभ झाल्यापासून तीन महिन्यांच्या आत तिला, त्या राज्यामध्ये आणि अशा अन्य राज्यामध्ये तिने धारण केलेल्या सर्व मोकळ्या जमिनींचे ठिकाण, व्याप्ती, मूल्य आणि विहित केला असेल असा अन्य तपशील विनिर्दिष्ट करणारे, तसेच कमालमर्यादेच्या आत कोणत्या मोकळ्या जमिनी आपण स्वत:जवळ ठेवू इच्छितो ते विनिर्दिष्ट करणारे विवरणपत्र, अधिकारिता असलेल्या सक्षम प्राधिकरणाकडे दाखल करावे लागेल. कोणत्याही राज्याने हा अधिनियम मागाहून अंगीकृत केला असता विवक्षित व्यक्तींनी विवरणपत्र दाखल करणे.

(२) कलमे ६ ते १४ (दोन्ही धरून) यांचे उपबंध अशा व्यक्तीने कमाल मर्यादेहून अधिक धारण केलेल्या जमिनीला शक्य होईल तेथवर लागू होतील.

१७. सक्षम प्राधिकरणाला किंवा सक्षम प्राधिकरणाच्या आदेशाखाली कार्य करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीला, या बाबतीत केलेल्या कोणत्याही नियमांच्या अधीनतेने आणि विहित केले असेल अशा वाजवी वेळी, कोणत्याही मोकळ्या जमिनीवर किंवा ज्या जमिनीवर इमारत आहे अशा अन्य कोणत्याही जमिनीवर, सक्षम प्राधिकरणाला किंवा अशा व्यक्तीला आवश्यक वाटेल त्या सहाय्यानिशी प्रवेश करता येईल आणि पाहणी करून त्या जमिनीची मोजमापे घेता येतील आणि या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्याकरिता, सक्षम प्राधिकरणाला किंवा अशा व्यक्तीला आवश्यक वाटेल अशी अन्य कोणतीही कृती करता येईल. कोणत्याही मोकळ्या जमिनीवर प्रवेश करण्याची शक्ती.

मोकळ्या जमिनीचा तपशील लपवून ठेवणे, इत्यादींबद्दल शास्ती.

१८. (१) जर एखाद्या व्यक्तीने स्वतः धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीचा किंवा ज्या जमिनीवर निवासी गाळ्यासहित किंवा त्याविना इमारत आहे अशा जमिनीचा तपशील लपवला आहे अथवा अशा जमिनीसंबंधी किंवा तिच्या वापरासंबंधी चुकीचा तपशील सादर केला आहे अशी या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीच्या ओघात सक्षम प्राधिकरणाची खात्री पटली तर, ते अशा व्यक्तीला आपले म्हणणे मांडण्याची संधी देऊन नंतर, लेखी आदेशाद्वारे असा निदेश देऊ शकेल की, या अधिनियमाखाली ती व्यक्ती ज्यास पात्र ठरेल अशा अन्य कोणत्याही शिक्षेला बाध न येता, अशा व्यक्तीने शास्तीदाखल विवक्षित रक्कम भरावी, आणि जिच्या संबंधात तपशील लपवण्यात आला आहे किंवा जिच्या संबंधात पूर्वी उल्लेखिल्याप्रमाणे चुकीचा तपशील सादर करण्यात आला आहे त्या मोकळ्या जमिनीच्या किंवा अशा अन्य जमिनीच्या किंवा दोन्हींच्या मूल्याचे प्रतिरूप असणाऱ्या रकमेहून ती रक्कम कमी असणार नाही, पण तिच्या दुपटीपेक्षा अधिकही असणार नाही.

(२) या कलमाखाली प्रदेय असलेली कोणतीही रक्कम भरण्यात न आल्यास ती जणू काही जमीन-महसुलाची थकबाकी असावी असे समजून ती वसूल करता येईल.

विवक्षित मोकळ्या जमिनींना हे प्रकरण लागू नसणे.

१९. (१) पोटकलम (२) च्या उपबंधांच्या अधीनतेने, या प्रकरणातील कोणतीही गोष्ट पुढीलपैकी कोणीही धारण केलेल्या कोणत्याही मोकळ्या जमिनीला लागू होणार नाही—

(एक) केंद्र शासन अथवा कोणतेही राज्य शासन, अथवा कोणतेही स्थानिक प्राधिकरण अथवा केंद्रीय किंवा प्रांतीय किंवा राज्य अधिनियमाद्वारे किंवा त्याखाली स्थापन केलेला कोणताही निगम अथवा 'कंपनी अधिनियम, १९५६' (१९५६ चा १) याच्या कलम ६१७ मध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे कोणतीही शासकीय कंपनी;

(दोन) कोणतीही भूसैनिकी, नौसैनिकी किंवा वायुसैनिकी संस्था;

(तीन) कोणतीही बँक;

स्पष्टीकरण.—या खंडामध्ये "बँक" याचा अर्थ, 'बँकव्यवसाय विनियमन अधिनियम, १९४९' (१९४९ चा १०), कलम ५ च्या खंड (ग) मध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे कोणतीही बँकव्यवसायी कंपनी असा आहे आणि त्यामध्ये पुढील संस्थांचा समावेश होतो—

(क) 'भारतीय रिझर्व्ह बँक अधिनियम, १९३४' (१९३४ चा २) याखाली स्थापन झालेली भारतीय रिझर्व्ह बँक;

(ख) 'भारतीय स्टेट बँक अधिनियम, १९५५' (१९५५ चा २३) याखाली स्थापन झालेली भारतीय स्टेट बँक;

(ग) 'भारतीय स्टेट बँक (दुय्यम बँका) अधिनियम, १९५९' (१९५९ चा ३८) यामध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे दुय्यम बँक;

(घ) 'बँकव्यवसायी कंपन्या (उपक्रमांचे संपादन आणि हस्तांतरण) अधिनियम, १९७०' (१९७० चा ५) याच्या कलम ३ खाली स्थापन झालेली समनुरूप नवीन बँक;

(ङ) 'औद्योगिक वित्तीय महामंडळ अधिनियम, १९४८' (१९४८ चा १५) याखाली स्थापन झालेले भारतीय औद्योगिक वित्तीय महामंडळ, 'आयुर्विमा महामंडळ अधिनियम, १९५६' (१९५६ चा ३१) याखाली स्थापन झालेले भारतीय आयुर्विमा महामंडळ, 'युनिट ट्रस्ट ऑफ इंडिया अधिनियम, १९६३' (१९६३ चा ५२) याखाली स्थापन झालेले भारतीय युनिट ट्रस्ट, 'भारतीय औद्योगिक विकास बँक अधिनियम, १९६४' (१९६४ चा १८) याखाली स्थापन झालेली भारतीय औद्योगिक विकास बँक, भारतीय औद्योगिक पत व गुंतवणूक महामंडळ, भारतीय औद्योगिक पुनर्रचना महामंडळ आणि केंद्र शासन किंवा संबंधित राज्य शासन या संबंधात, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशी अन्य कोणतीही वित्तीय संस्था;

(चार) कोणताही सार्वजनिक, धर्मादाय किंवा धार्मिक न्यास (वक्फसुद्धा)—याने धारण केलेली जमीन कोणत्याही सार्वजनिक, धर्मादाय किंवा धार्मिक प्रयोजनाकरिता आवश्यक अशी व त्यासाठी वापरली जाणारी अशी असल्यास:

परंतु, या खंडाखालील सूट ही अशी जमीन अशा न्यासाला अशा प्रयोजनासाठी आवश्यक असेतोपर्यंत आणि ती त्यासाठी वापरली जात असेतोपर्यंतच फक्त लागू होईल;

(पाच) सहकारी संस्थांसंबंधी त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या कोणत्याही कायद्याखाली नोंदणी केलेली किंवा नोंदणी केली असल्याचे मानली जाणारी भूतारण बँक किंवा गृहनिर्माण सहकारी संस्था असणारी कोणतीही सहकारी संस्था :

परंतु, या खंडाखालील सूट भूतारण बँकेच्या संबंधात बँकेने तिला येणे असलेल्या रकमांच्या पूर्तीदाखल नव्हे तर अन्यथा धारण केलेल्या कोणत्याही मोकळ्या जमिनीला लागू होणार नाही;

(सहा) अशा कोणत्याही शैक्षणिक, सांस्कृतिक, तांत्रिक किंवा वैज्ञानिक संस्थेने किंवा क्लबने [खंड (एक) मध्ये उल्लेखिलेल्या केंद्रीय किंवा प्रांतीय किंवा राज्य अधिनियमाद्वारे किंवा त्याखाली स्थापन केलेले महामंडळ किंवा खंड (सात) मध्ये उल्लेखिलेली संस्था नव्हे] या संबंधात केलेल्या अर्जावरून किंवा अन्यथा राज्य शासनाने सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे या खंडाच्या प्रयोजनार्थ त्याला मान्यता दिली असेल तर, अशी संस्था किंवा क्लब;

परंतु, संबंधित संस्थेच्या किंवा क्लबच्या कार्याचे स्वरूप आणि व्याप्ती, अशा संस्थेच्या किंवा क्लबच्या प्रयोजनार्थ खरोखरीच किती मोकळी जमीन आवश्यक आहे ते आणि अन्य संबद्ध बाबी यांचा विचार करता, तसे करणे आवश्यक आहे अशी राज्य शासनाची खात्री पटल्याखेरीज ते शासन या खंडाखाली मान्यता देऊ करणार नाही;

(सात) 'सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६०' (१८६० चा २१) याखाली किंवा त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही समनुरूप कायद्याखाली नोंदणी केलेली आणि कोणत्याही नफानिरपेक्ष आणि बिगरव्यापारी प्रयोजनासाठी उपयोजित केली जाणारी कोणतीही सोसायटी;

(आठ) परकीय देश-त्याने आपल्या राजदौतिक आणि वाणिज्यदौतिक मंडळांच्या प्रयोजनांसाठी किंवा केंद्र शासन मान्यता देईल अशा अन्य कार्यालयीन प्रयोजनांसाठी किंवा उक्त मंडळाच्या सदस्यांच्या निवासासाठी ती जमीन धारण केली असल्यास;

(नऊ) संयुक्त राष्ट्र संघटना आणि तिच्या विशेषीकृत उपयंत्रणा-त्यांनी आपल्या कोणत्याही कार्यालयीन प्रयोजनासाठी किंवा त्यांच्या कर्मचाऱ्यांच्या निवासासाठी ती जमीन धारण केली असल्यास;

(दहा) कोणतीही आंतरराष्ट्रीय संघटना-संघटनेच्या कोणत्याही कार्यालयीन प्रयोजनासाठी किंवा तिच्या कर्मचाऱ्यांच्या निवासासाठी ती जमीन धारण केली असल्यास;

परंतु, भारत शासन आणि अशी आंतरराष्ट्रीय संघटना यांच्यामध्ये, अशा जमिनीला अशी सूट मिळावी अशा अर्थाचा करार झालेला असेल तरच या खंडाखालील सूट लागू होईल.

(२) पोटकलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेले प्राधिकरण, संस्था किंवा संघटना याहून अन्य अशा ज्या कोणत्याही व्यक्तीच्या ताब्यात, अशा प्राधिकरणाच्या, संस्थेच्या किंवा संघटनेच्या मालकीची कोणतीही मोकळी जमीन असेल किंवा जिच्या मालकीची कोणतीही मोकळी जमीन अशा प्राधिकरणाच्या, संस्थेच्या किंवा संघटनेच्या कब्जात असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीच्या लाभार्थ पोटकलम (१) च्या उपबंधांद्वारे कोणतीही सूट दिली जाते असा त्यांचा अर्थ लावला जाणार नाही :

परंतु, जेव्हा अशा प्राधिकरणाच्या, संस्थेच्या किंवा संघटनेच्या ताब्यात असणारी पण अन्य कोणत्याही व्यक्तीच्या मालकीची कोणतीही मोकळी जमीन, या प्रकरणाखाली अतिरिक्त मोकळी जमीन म्हणून जाहीर केली जाईल तेव्हा, या प्रकरणाच्या कोणत्याही पूर्वगामी उपबंधांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, असे जाहीर होण्याच्या लगतपूर्वी अशी जमीन ज्या अटींवर व शर्तींवर असे प्राधिकरण, संस्था किंवा संघटना यांच्या कब्जात होती त्याच अटींवर आणि शर्तींवर अशी जमीन राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखाली त्यांच्या कब्जात असण्याचे चालू राहील.

स्पष्टीकरण.--या पोटकलमाच्या प्रयोजनार्थ, "मोकळी जमीन कब्जात असणे" याचा अर्थ, अशी जमीन कूळ म्हणून किंवा गहाणधारक म्हणून किंवा भाडे-खरेदी करारान्वये किंवा अप्रत्याहरणीय मुखत्यारनाम्यान्वये किंवा उक्त भूमिकांपैकी अंशतः एका भूमिकेत आणि अंशतः अन्य कोणत्याही उक्त भूमिकेत किंवा भूमिकांमध्ये कब्जात असणे असा आहे.

२०. (१) या प्रकरणाच्या कोणत्याही पूर्वगामी उपबंधांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी,— **सूट देण्याची शक्ती.**

(क) जर एखादी व्यक्ती कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करत असेल आणि अशा जमिनीचे ठिकाण, ज्या प्रयोजनासाठी अशी जमीन वापरली जात आहे किंवा वापरण्याचे योजलेले आहे ते प्रयोजन आणि प्रकरणाच्या परिस्थितीनुसार आवश्यक असतील असे अन्य संबद्ध घटक विचारात घेता, तसे करणे लोकहितार्थ आवश्यक किंवा समयोचित आहे अशी राज्य शासनाची स्वतःची स्वतःलाच किंवा अन्यथा खात्री पटली तर, ते शासन आदेशाद्वारे, त्यामध्ये विनिर्दिष्ट केल्या असतील अशा काही शर्ती असल्यास त्यांच्या अधीनतेने, अशा मोकळ्या जमिनीस या प्रकरणाच्या उपबंधांपासून सूट देऊ शकेल;

(ख) जर एखादी व्यक्ती कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन धारण करत असेल आणि या प्रकरणाचे उपबंध लागू करण्याने अशा व्यक्तीला बेसुमार कष्ट पडतील अशी राज्य शासनाची स्वतःची स्वतःलाच किंवा अन्यथा खात्री पटली तर, ते शासन आदेशाद्वारे, त्यामध्ये विनिर्दिष्ट केल्या असतील अशा काही शर्ती असल्यास त्यांच्या अधीनतेने, अशा मोकळ्या जमिनीला या प्रकरणाच्या उपबंधांपासून सूट देऊ शकेल:

परंतु, या खंडाखालील कोणताही आदेश, तसे करण्याबाबतची कारणे लेखी नमूद केल्याखेरीज काढण्यात येणार नाही.

(२) पोटकलम (१) च्या खंड (क) किंवा खंड (ख) खालील कोणतीही सूट ज्या शर्तींवर देण्यात आली होती त्यांपैकी एखाद्या शर्तीचे एखाद्या व्यक्तीने पालन केलेले नाही अशी जर कधीही राज्य शासनाची खात्री होऊन त्याने ती सूट मागे घेण्याचे योजले तर, त्याविरुद्ध अशा व्यक्तीला आपले अभिवेदन मांडण्याची संधी देऊन नंतर, राज्य शासनाने आदेशाद्वारे ती सूट मागे घेणे हे कायदेशीर ठरेल आणि त्यानंतर या प्रकरणाचे सर्व उपबंध तदनुसार लागू होतील.

२१. (१) या प्रकरणातील पूर्वगामी उपबंधांपैकी कोणत्याही उपबंधात काहीही अंतर्भूत असले तरी, जर एखाद्या व्यक्तीने कमालमर्यादेपेक्षा अधिक अशी कोणतीही मोकळी जमीन धारण केली असेल आणि समाजातील दुर्बल घटकांच्या निवासव्यवस्थेसाठी या संबंधात राज्य शासन शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा प्राधिकरणाने मान्यता दिलेल्या कोणत्याही योजनेनुसार, निवासी गाळे (अशा प्रत्येक निवासी गाळ्यामधील जोत्याचे क्षेत्र ८० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असणार नाही) बांधण्यासाठी अशी जमीन उपयोगात आणली जाणार आहे असे त्या व्यक्तीने विहित असेल अशा मुदतीत, **अतिरिक्त मोकळी जमीन विवक्षित बाबतीत अतिरिक्त न समजणे.**

विहित अशा नमुन्यात व पद्धतीने सक्षम प्राधिकरणासमोर जाहीर केले तर, सक्षम प्राधिकरण, स्वत:ला योग्य वाटेल अशी चौकशी करून नंतर, या प्रकरणाच्या प्रयोजनार्थ अशी जमीन अतिरिक्त जमीन नसल्याचे जाहीर करू शकेल आणि किती कमालमर्यादेच्या आत अशा इमारती बांधावयाच्या त्यासंबंधीच्या शर्तीसुद्धा विहित करण्यात येतील अशा अटी व शर्ती यांच्या अधीनतेने, पूर्वोक्त प्रयोजनासाठी अशी जमीन धारण करण्याचे चालू ठेवण्यास अशा व्यक्तीला परवानगी देऊ शकेल.

(२) कोणतीही व्यक्ती, पोटकलम (१) खाली ज्या शर्तीस अधीन राहून परवानगी देण्यात आली असेल अशा कोणत्याही शर्तीचे उल्लंघन करील तर, सक्षम प्राधिकरणाने, अशा व्यक्तीला आपली बाजू मांडण्याची संधी दिल्यानंतर आदेशाद्वारे अशी जमीन अतिरिक्त जमीन असल्याचे जाहीर केले पाहिजे आणि त्यानंतर या प्रकरणाचे सर्व उपबंध तिला तदनुसार लागू होतील.

विवक्षित परिस्थितीत मोकळी जमीन ठेवून घेणे.

२२. (१) या प्रकरणाच्या कोणत्याही पूर्वगामी उपबंधांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जर एखाद्या व्यक्तीने स्वत: धारण केलेल्या कोणत्याही जमिनीवरील कोणतीही इमारत पाडून टाकली किंवा केवळ नैसर्गिक कारणांमुळे आणि मानवी शक्तीच्या आटोक्याबाहेरील कारणांमुळे अशी कोणतीही इमारत नष्ट झाली किंवा पाडून टाकावी लागली आणि परिणामी दोन्ही बाबतीत, ज्या जमिनीवर अशी इमारत बांधली होती ती जमीन मोकळी जमीन झाली आणि अशा जमिनीची व्याप्ती आणि त्या व्यक्तीने धारण केलेल्या अन्य कोणत्याही मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती यांची एकवट कमालमर्यादेहून अधिक होत असेल तर, इमारत पाडून टाकल्याच्या किंवा नष्ट केल्याच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत, त्या व्यक्तीला अधिकारिता असणाऱ्या सक्षम प्राधिकरणापुढे, तिने धारण केलेल्या सर्व मोकळ्या जमिनींचे ठिकाण मूल्य आणि विहित केला असेल असा अन्य तपशील विनिर्दिष्ट करणारे विवरणपत्र दाखल करावे लागेल.

(२) पोटकलम (१) खालील विवरणपत्र मिळाल्यानंतर आणि सक्षम प्राधिकरणाला योग्य वाटेल अशी चौकशी करण्यात आल्यानंतर जर, मोकळी झालेली जमीन, तिच्या धारकाला बृहत् योजनेनुसार पुनर्विकासाच्या प्रयोजनार्थ आवश्यक आहे अशी सक्षम प्राधिकरणाची खात्री पटली तर, असे प्राधिकरण ज्या शर्ती किंवा निर्बंध लादणे त्याला योग्य वाटेल अशा शर्तींच्या आणि निर्बंधांच्या अधीनतेने, धारकाला अशा प्रयोजनासाठी कमालमर्यादेहून अधिक जमीन स्वत:जवळ ठेवण्याची परवानगी देऊ शकेल आणि जर सक्षम प्राधिकरणाची अशी खात्री पटली नाही आणि त्याने अशी परवानगी दिली नाही तर, कलमे ६ ते १४ (दोन्ही धरून) यांचे उपबंध होईल तेथवर, पोटकलम (१) खाली दाखल केलेल्या विवरण-पत्राला आणि अशा व्यक्तीने कमालमर्यादेहून अधिक धारण केलेल्या मोकळ्या जमिनीलाही लागू होतील.

या अधिनियमाखाली संपादन केलेल्या मोकळ्या जमिनीची विल्हेवाट.

२३. (१) जी जमीन राज्य शासनाने या अधिनियमाखाली संपादन केली असल्याचे मानले गेले असेल किंवा राज्य शासनाने अन्य कोणत्याही कायद्याखाली संपादन केली असेल अशी कमालमर्यादेहून अधिक मोकळी जमीन आदेशाद्वारे कोणत्याही उद्योगधंद्यासंबंधीच्या किंवा त्याच्याशी निगडित अशा कोणत्याही प्रयोजनाकरिता किंवा कोणत्याही उद्योगधंद्यातील कामगारांना राज्य शासनाने मान्य केलेल्या प्रकारची निवासव्यवस्था उपलब्ध करून देण्यासाठी कोणत्याही व्यक्तीला राज्य शासनाने वाटून देणे हे कायदेशीर असेल आणि अशा व्यक्तीने अशी कमालमर्यादेहून अधिक जमीन धारण करणे कायदेशीर असेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ,—

(क) जेव्हा राज्य शासनाने अन्य कोणत्याही कायद्याखाली इमारतीसहित कोणतीही जमीन संपादन केलेली असेल आणि राज्य शासनाने अशी इमारत नंतर पाडून टाकली असेल तेव्हा, अशी जमीन अशा अन्य कायद्याखाली संपादन केलेली मोकळी जमीन असल्याचे मानले जाईल;

(ख) "उद्योगधंदा" याचा अर्थ, कोणताही व्यवसाय, पेशा, व्यापार, उपक्रम किंवा वस्तु-निर्मितीचा उद्योग असा आहे.

(२) पोटकलम (१) खालील वाटपाचा आदेश काढताना, राज्य शासन त्या आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट केल्या असतील अशा शर्ती लादू शकेल—किती कालावधीत उद्योगधंदा सुरू झाला पाहिजे किंवा, प्रकरण-परत्वे, निवासी जागा पुरवल्या गेल्या पाहिजेत यासंबंधीच्या शर्तीसुद्धा यात समाविष्ट आहेत :

परंतु, वाटपग्राहीने या संबंधात केलेल्या अभिवेदनावरून जर, काही सबळ आणि पुरेशा कारणामुळे वाटपग्राही वाटपाच्या आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत उद्योगधंदा सुरू करू शकला नाही किंवा निवासी जागा पुरवू शकला नाही अशी राज्य शासनाची खात्री पटली तर, राज्य शासन, स्वत:ला योग्य वाटेल तितका आणखी कालावधी वाढवून देऊ शकेल.

(३) जर वाटपाच्या आदेशामध्ये घालून दिलेल्या एखाद्या शर्तीचे वाटपग्राहीने अनुपालन केले नाही तर, त्या व्यक्तीला या बाबतीत आपले म्हणणे मांडण्याची संधी दिल्यानंतर राज्य शासन, अशा शर्तींचे उल्लंघन झाल्याच्या दिनांकापासून वाटप रद्द करू शकेल आणि ही वाटपप्राप्त जमीन सर्व भारांपासून मुक्त होऊन राज्य शासनाकडे पुनर्निहीत होईल.

(४) पोटकलम (१), (२) आणि (३) यांच्या उपबंधांच्या अधीनतेने, राज्य शासनाने या अधिनियमाखाली संपादन केल्या असल्याचे मानल्या गेलेल्या सर्व मोकळ्या जमिनींची राज्य शासनाला ज्या अटी व शर्ती लादणे योग्य वाटले अशा अटींवर आणि शर्तींवर लोकहितास साधक होईल अशा-प्रकारे विल्हेवाट लावली जाईल.

(५) पोटकलमे (१) ते (४) यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनाने, या अधि-नियमाखाली संपादन केली असल्याचे मानली गेलेली कोणतीही मोकळी जमीन लोकहितार्थ ठेवून घेणे किंवा राखून ठेवणे आवश्यक आहे अशी त्या राज्य शासनाची खात्री पटली तर, राज्य शासनाने अशी जमीन त्या प्रयोजनासाठी ठेवून घेणे किंवा राखून ठेवणे कायदेशीर ठरेल.

२४. (१) कलम २३ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जेव्हा कोणत्याही मोकळ्या जमिनीचा मालक असणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीने अशी जमीन भाडेपट्टयाने देऊन टाकलेली असून किंवा अशी जमीन कब्जासह गहाण ठेवलेली असून किंवा अशा जमिनीचा कब्जा भाडे-खरेदी कराराखाली अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडे दिला असून त्याचा परिणाम म्हणून त्याच्या कब्जात काहीच मोकळी जमीन राहिलेली नसेल किंवा कमालमर्यादेहून कमी व्याप्तीची मोकळी जमीन कब्जात राहिली असेल, आणि जेव्हा अशा रीतीने भाडेपट्टयाने दिलेली किंवा गहाण टाकलेली किंवा कब्जा देऊन टाकलेली जमीन राज्य शासनाने या प्रकरणाखाली संपादन केली असल्याचे मानले जात असेल तेव्हा,— विवक्षित व्यक्तींच्या नावाने मोकळ्या जमिनीची विल्हेवाट लावण्यासंबंधी विशेष उपबंध.

(क) तिच्या कब्जात काहीच जमीन नसेल अशा बाबतीत, कमालमर्यादेहून अधिक नसेल इतक्या व्याप्तीची जमीन; किंवा

(ख) तिच्या कब्जात कमालमर्यादेहून कमी जमीन असेल अशा बाबतीत, ती तूट भरून काढण्यासाठी आवश्यक असेल तितक्या व्याप्तीची जमीन

आपणास अभिहस्तांकित करण्यासंबंधी, अशा व्यक्तीला अशा संपादनाच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या कालावधीत विहित असेल अशा नमुन्यात व असा तपशील अंतर्भूत असलेला अर्ज करण्याचा हक्क असेल :

परंतु, एखाद्या व्यक्तीने पूर्वी उल्लेखिल्याप्रमाणे भाडेपट्टयाने दिलेल्या किंवा कब्जासहित गहाण ठेवलेल्या किंवा भाडे-खरेदी कराराखाली कब्जा देऊन टाकलेल्या जमिनीच्या व्याप्तीपेक्षा अधिक जमीन अभिहस्तांकित होण्यास अशी व्यक्ती या पोटकलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे हक्कदार होते असे मानले जाणार नाही.

(२) पोटकलम (१) खालील अर्ज मिळाल्यानंतर, स्वतःला योग्य वाटेल ती चौकशी करून नंतर, राज्य शासन, जितकी जमीन अभिहस्तांकित करावयाची तितक्या जमिनीच्या संपादनाकरिता राज्य शासनाने जितकी रक्कम प्रदान केली होती तितक्या रकमेइतकी रक्कम भरण्यात आल्यावर अशी जमीन अशा व्यक्तीकडे अभिहस्तांकित करील.

प्रकरण ४ थे

नागरी मालमत्तेचे हस्तांतरण आणि वापर यांचे विनियमन

२५. या प्रकरणात "जोत्याचे क्षेत्रफळ" याचा,—

(एक) जेव्हा निवासी गाळा ही फक्त एकमजली इमारत असेल तेव्हा त्या संबंधातील अर्थ, निवासी गाळ्याचे तळ-क्षेत्रफळ असा आहे आणि त्यामध्ये गाळ्याच्या बाहेरील भिंतीच्या जाडीचा समावेश होतो; व्याख्या.

(दोन) दोन किंवा अधिक मजल्यांच्या इमारतीमधील निवासी गाळ्यांच्या संबंधातील अर्थ, निवासी गाळ्यांचे ज्या पातळीवर तो गाळा करण्याचे योजले आहे त्या ठिकाणचे तळ-क्षेत्रफळ असा आहे आणि त्यामध्ये त्या गाळ्याच्या बाहेरील भिंतीच्या जाडीचा आणि पूर्वोक्त तळजमिनीच्या पातळीवर कोणत्याही सामायिक उपयोगाच्या सुविधेसाठी योजलेल्या प्रमाणशीर क्षेत्राचा समावेश होतो.

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनार्थ, "सामायिक उपयोगाची सुविधा" याला कलम ४ च्या पोटकलम (३) खालील स्पष्टीकरणाच्या उपखंड (दोन) मध्ये दिल्याप्रमाणे अर्थ असेल.

२६. (१) त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कमालमर्यादेत मोकळी जमीन धारण करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीने, सक्षम प्राधिकरणाला उद्देशित हस्तांतरणाची लेखी नोटीस दिल्याशिवाय, अशा जमिनीचे विक्री, गहाण, दान अगर भाडेपट्टा याद्वारे किंवा अन्यथा हस्तांतरण करता कामा नये. मोकळ्या जमिनींच्या हस्तांतरणापूर्वी नोटीस देणे.

(२) जेव्हा पोटकलम (१) खालील नोटीस विक्रीद्वारे जमिनीचे हस्तांतरण करण्यासंबंधी असेल तेव्हा सक्षम प्राधिकरणाला अशी जमीन राज्य शासनाच्या वतीने 'भूमिसंपादन अधिनियम, १८९४' (१८९४ चा १) यातील किंवा त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही तदनुरूप कायद्यातील उपबंधांच्या अनुसार परिगणना करून ठरवलेल्या दराने खरेदी करण्याचा प्रथम विकल्पाधिकार असेल आणि जर नोटीस मिळाल्याच्या दिनांकापासून साठ दिवसांच्या कालावधीत असा विकल्पाधिकार बजावला गेला नाही तर, राज्य शासनाच्या वतीने अशी जमीन खरेदी करण्याचा सक्षम प्राधिकरणाचा उद्देश नाही असे गृहीत धरले जाईल आणि नंतर अशा व्यक्तीला तिच्या इच्छेनुसार कोणत्याही व्यक्तीकडे कायदेशीरपणे जमीन हस्तांतरित करता येईल :

परंतु, जर सक्षम प्राधिकरणाने अशी जमीन खरेदी करण्याचा विकल्पाधिकार पूर्वोक्त कालावधीत वापरला तर, असा विकल्पाधिकार बजावण्यात आल्याच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या कालावधीत खरेदीखताचे निष्पादन पूर्ण करण्यात येईल व तिची खरेदी-किंमत चुकती करण्यात येईल.

(३) पोटकलम (२) खाली कोणत्याही मोकळ्या जमिनीचे मूल्य परिगणना करून ठरवण्याच्या प्रयोजनार्थ या कलमाच्या पोटकलम (१) खाली ज्या दिनांकास नोटीस देण्यात आली त्या दिनांकी 'भूमि संपादन अधिनियम, १८९४' (१८९४ चा १), कलम ४ च्या पोटकलम (१) खाली किंवा त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही तदनुरूप कायद्याच्या संबद्ध उपबंधाखाली अशा मोकळ्या जमिनीच्या संपादनासाठी अधिसूचना काढली होती असे मानले जाईल.

नागरी मालमत्तेच्या हस्तांतरणास मनाई.

२७. (१) त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी पण कलम ५ चे पोटकलम (३) आणि कलम १० चे पोटकलम (४) यांच्या उपबंधांच्या अधीनतेने, कोणतीही व्यक्ती कोणतीही नागरी किंवा नागरीकरणयोग्य जमीन तीवरील इमारतीसहित (मग ती इमारत या अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वी बांधलेली असो किंवा नंतर बांधलेली असो) किंवा अशा इमारतीच्या फक्त काही भागासहित, विक्री, गहाण, दान अगर दहा वर्षांहून अधिक मुदतीचा भाडेपट्टा याद्वारे किंवा अन्यथा, असा प्रारंभ दिनांक किंवा ज्या दिनांकी अशी इमारत बांधण्यात आली तो दिनांक यांपैकी नंतरच्या दिनांकापासून दहा वर्षांच्या कालावधीपर्यंत सक्षम प्राधिकरणाच्या लेखी पूर्वपरवानगीखेरीज हस्तांतरित करणार नाही.

(२) पोटकलम (१) मध्ये उल्लेखिल्याप्रमाणे हस्तांतरण करू इच्छिणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीला, विहित केले असेल अशा नमुन्यात आणि अशा पद्धतीने सक्षम प्राधिकरणाकडे लेखी अर्ज करता येईल.

(३) पोटकलम (२) खालील अर्ज मिळाल्यानंतर, सक्षम प्राधिकरण स्वतःला योग्य वाटेल अशी चौकशी करून नंतर, लेखी आदेशाद्वारे, मागितलेली परवानगी देऊ शकेल किंवा नाकारू शकेल :

परंतु, मागितलेली परवानगी नाकारावयाची झाल्यास, सक्षम प्राधिकरण त्याबद्दलची कारणे लेखी नमूद केल्याखेरीज आणि त्याची एक प्रत अर्जदाराकडे पाठवल्याखेरीज तसे करणार नाही.

(४) जेव्हा या कलमाखालील अर्ज मिळाल्याच्या दिनांकापासून साठ दिवसांच्या कालावधीच्या आत, सक्षम प्राधिकरण मागितलेली परवानगी देण्याचे नाकारीत नाही किंवा अर्जदाराला नकार कळवीत नाही तेव्हा, सक्षम प्राधिकरणाने त्याला मागितलेली परवानगी दिली असल्याचे मानले जाईल.

(५) (क) जेव्हा पोटकलम (१) मध्ये उल्लेखिल्याप्रमाणे जमिनीचे इमारतीसहित किंवा, प्रकरण-परत्वे, इमारतीच्या फक्त काही भागासहित विक्रीद्वारे हस्तांतरण करण्यासाठी परवानगी मागितलेली असेल आणि अशी परवानगी द्यावी असे सक्षम प्राधिकरणाचे मत असेल तेव्हा, सक्षम प्राधिकरणाला राज्य शासनाच्या वतीने अशी जमीन इमारतीसहित किंवा अशा इमारतीच्या फक्त काही भागासहित सक्षम प्राधिकरण आणि अर्जदार यांच्यामध्ये संमत होईल अशा दराने किंवा जेव्हा असे काहीच संमत झालेले नसेल तेव्हा, 'भूमिसंपादन अधिनियम, १८९४' (१८९४ चा १) याच्या किंवा त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही तदनुरूप कायद्याच्या उपबंधांनुसार परिगणना करून ठरवलेल्या अशा दराने खरेदी करण्याचा प्रथम विकल्पाधिकार असेल.

(ख) जर खंड (क) मध्ये उल्लेखिलेला विकल्पाधिकार या कलमाखाली अर्ज मिळाल्याच्या दिनांकापासून साठ दिवसांच्या कालावधीत बजावला गेला नाही तर, सक्षम प्राधिकरणाचा अशी जमीन इमारतीसहित किंवा अशा इमारतीच्या फक्त काही भागासहित राज्य शासनाच्या वतीने खरेदी करण्याचा उद्देश नाही असे गृहीत धरले जाईल आणि अशा व्यक्तीने तिच्या इच्छेनुसार कोणत्याही व्यक्तीकडे ती जमीन हस्तांतरित करणे कायदेशीर होईल :

परंतु, जर सक्षम प्राधिकरणाने अशी जमीन इमारतीसहित किंवा अशा इमारतीच्या फक्त काही भागांसहित खरेदी करण्याचा विकल्पाधिकार पूर्वोक्त कालावधीत बजावला तर, असा विकल्पाधिकार बजावण्यात आल्याच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या कालावधीत खरेदीखताचे निष्पादन पूर्ण करण्यात येईल व तिची खरेदी किंमत चुकती करण्यात येईल.

(६) पोटकलम (५) च्या खंड (क) खाली, जमीन व इमारत किंवा, प्रकरणपरत्वे, अशा इमारतीचा फक्त काही भाग यांचे मूल्य परिगणना करून ठरविण्याच्या प्रयोजनार्थ, पोटकलम (२) खाली ज्या दिनांकास अर्ज करण्यात आला त्या दिनांकी 'भूमिसंपादन अधिनियम, १८९४' (१८९४ चा १)-कलम ४ च्या पोटकलम (१) खाली किंवा त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही तदनुरूप कायद्याच्या संबद्ध उपबंधाखाली ती जमीन व इमारत किंवा, प्रकरणपरत्वे, अशा इमारतीचा फक्त काही भाग यांच्या संपादनासाठी अधिसूचना काढली होती असे मानले जाईल.

विवक्षित प्रकरणी दस्तऐवजांच्या नोंदणीचे विनियमन.

२८. त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, 'नोंदणी अधिनियम, १९०८' (१९०८ चा १६) याच्या कलम १७ च्या पोटकलम (१) मधील खंड (क) ते (ङ) मधील उपबंधांखाली ज्यांची नोंदणी करणे आवश्यक असेल अशा कोणत्याही दस्तऐवजान्वये एखाद्या जमिनीचे किंवा एखाद्या इमारतीचे (तिच्या कोणत्याही भागासहित) विक्री, गहाण, दान अगर भाडेपट्टा याद्वारे किंवा अन्यथा हस्तांतरण झाले असे दिसत असेल तर,—

(क) कलम २६ मध्ये उल्लेखिलेल्या कोणत्याही हस्तांतरणाच्या बाबतीत, त्या अधिनियमाखाली नियुक्त केलेल्या कोणत्याही नोंदणी अधिकाऱ्यापुढे, हस्तांतरकाने त्या कलमाखाली उद्देशित हस्तांतरणाची सूचना देणारी नोटीस सक्षम प्राधिकरणाला दिली आहे आणि असे हस्तांतरण विक्रीद्वारे घडले असेल त्या बाबतीत, त्या कलमाच्या पोटकलम (२) मध्ये उल्लेखिलेला साठ दिवसांचा कालावधी समाप्त झाला आहे असे दाखवणारा पुरावा सादर केल्याखेरीज, असा नोंदणी अधिकारी अशा कोणत्याही दस्तऐवजाची नोंदणी करणार नाही;

(ख) कलम २६ मध्ये उल्लेखिलेल्या कोणत्याही हस्तांतरणाच्या बाबतीत, त्या अधिनियमाखाली नियुक्त केलेल्या कोणत्याही नोंदणी अधिकाऱ्यापुढे, हस्तांतरकाने अशा हस्तांतरणाला सक्षम प्राधिकरणाकडून मिळालेली लेखी परवानगी सादर केल्याखेरीज किंवा त्या कलमाच्या पोटकलम (४) मध्ये उल्लेखिलेला साठ दिवसांचा कालावधी समाप्त झाला आहे याबाबत नोंदणी अधिकाऱ्याची खात्री पटल्याखेरीज, असा नोंदणी अधिकारी अशा कोणत्याही दस्तऐवजाची नोंदणी करणार नाही.

२९. कोणतीही व्यक्ती—

(क) जी इमारत बांधण्याचे ठरले असेल ती इमारत १ त्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या वर्ग 'क' किंवा वर्ग 'ख' मध्ये येणाऱ्या नागरी संघातामध्ये असेल तेव्हा, तीनशे चौरस मीटरहून जास्त ; निवासी गाळ्या-सहित इमारतींचे बांधकाम करण्या-बाबत विनियमन.

(ख) जी इमारत बांधण्याचे ठरले असेल ती इमारत १ त्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या वर्ग 'ग' व वर्ग 'घ' मध्ये येणाऱ्या नागरी संघातामध्ये असेल तेव्हा, पाचशे चौरस मीटरहून जास्त, जोते-क्षेत्रफळ असणारी अशी निवासी गाळ्यासहित कोणतीही इमारत बांधणार नाही.

३०. (१) जेव्हा एखाद्या इमारतीचे बांधकाम या अधिनियमाच्या प्रारंभाला किंवा त्यानंतर सुरू झालेले असेल आणि कलम २९ च्या उपबंधांचे उल्लघन करून ते बांधकाम चालवले व पूर्ण केलेले असेल तेव्हा, ज्या क्षेत्रात ही इमारत असेल त्या क्षेत्रावर अधिकारिता असणारे सक्षम प्राधिकरण, असे बांधकाम ज्या व्यक्तीच्या सांगण्यावरून सुरू केले होते आणि चालू ठेवून पूर्ण केले होते त्या व्यक्तीने ते संपूर्णतः किंवा अंशतः पाडून टाकावे किंवा त्यात फेरबदल करावा असा आदेश काढून अशा पाडून टाकण्यामुळे किंवा फेरबदल करण्यामुळे त्या कलमाच्या उपबंधाचे व्यतिक्रमण होणार नाही इतक्या मर्यादे-पर्यंत व बांधकाम पाडण्याच्या किंवा त्यात फेरबदल करण्याच्या आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट केले असेल अशा (ज्या दिनांकी बांधकाम पाडण्याच्या आदेशाची प्रत त्याबाबतच्या कारणांच्या संक्षिप्त निवेदनासह त्या व्यक्तीला देण्यात आली त्या दिनांकापासून कमीत कमी पधरा दिवसांच्या आणि जास्तीत जास्त तीस दिवसांच्या) कालावधीत तसे करण्याचा निदेश देऊ शकेल : विवक्षित प्रकरणी इमारती पाडून टाकणे व बांधकाम थांबवणे आणि अपील.

परंतु, बांधकाम पाडून टाकण्यासंबंधीचा किंवा त्यात फेरबदल करण्यासंबंधीचा कोणताही आदेश, सक्षम प्राधिकरणाला उचित वाटेल अशा पद्धतीने बजावलेल्या नोटिशीद्वारे त्याने, असा आदेश का काढला जाऊ नये याचे कारण दाखवण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज काढला जाणार नाही :

परंतु आणखी असे की, जर बांधकाम पूर्ण झालेले नसेल तर, सक्षम प्राधिकरण त्याच आदेशाद्वारे किंवा पहिल्या परंतुकाखाली नोटीस बजावण्याच्या वेळी किंवा अन्य कोणत्याही वेळी काढलेल्या स्वतंत्र आदेशाद्वारे त्या व्यक्तीला, बांधकाम पाडून टाकण्याचा किंवा त्यात फेरबदल करण्याचा आदेश झाल्यास पोटकलम (२) खाली ज्या कालावधीत अपील करता येईल तो कालावधी संपेपर्यंत बांधकाम थांबवण्याचा निदेश देऊ शकेल.

(२) सक्षम प्राधिकरणाने पोटकलम (१) खाली एखादे बांधकाम पाडण्यासंबंधी किंवा त्यात फेरबदल करण्यासंबंधी दिलेल्या आदेशामुळे नाराज झालेली कोणतीही व्यक्ती, जिच्याशी तो आदेश संबंधित आहे ती इमारत ज्या क्षेत्रामध्ये आहे त्या क्षेत्रावर अधिकारिता असणाऱ्या अधिकरणाकडे त्या आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत त्या विरुद्ध अपील करू शकेल.

(३) इमारत पाडून टाकण्याच्या किंवा त्यात फेरबदल करण्याच्या आदेशाविरुद्ध पोटकलम (२) खाली अपील केले जाईल तेव्हा, अधिकरण स्वतःला योग्य वाटतील अशा काही शर्ती असल्यास त्या शर्तींवर आणि अशा कालावधीपुरती त्या आदेशाची अंमलबजावणी स्थगित करू शकेल :

परंतु, जर इमारत पाडून टाकण्याचा किंवा तीत फेरबदल करण्याचा आदेश काढण्यात आला त्यावेळी त्या इमारतीचे बांधकाम पूर्ण झालेले नसेल तर, अपिलाचा निकाल लागेपर्यंत असे बांधकाम चालू ठेवले जाऊ नये याकरिता, अधिकरण त्याच्या मते पुरेसे असेल इतके तारण देण्याची अपीलकर्त्याला संधी दिल्याखेरीज, इमारत पाडून टाकण्याच्या किंवा त्यात फेरबदल करण्याच्या आदेशाची अंमलबजावणी स्थगित करणारा आदेश काढणार नाही.

(४) कलम १२ च्या पोटकलम (५) चे आणि कलम १३ चे उपबंध, कलम १२ च्या पोटकलम (४) खाली केलेल्या अपिलाच्या संबंधात जसे लागू केले जातात तसेच ते पोटकलम (२) खाली केलेल्या अपिलाला किंवा त्याच्या संबंधात लागू होतील.

(५) या कलमामध्ये उपबंधित केले आहे तेवढे सोडून अन्यथा, कोणतेही न्यायालय या कलमाच्या उपबंधानुसार कोणतीही कृती करण्यास किंवा कोणताही आदेश काढण्यास सक्षम प्राधिकरणाला प्रतिबंध व्हावा म्हणून त्याच्या विरुद्ध व्यादेश किंवा अन्य दाद मागणारा कोणताही दावा, अर्ज किंवा अन्य कार्य-वाही विचारार्थ स्वीकारणार नाही.

(६) पोटकलम (१) खाली सक्षम प्राधिकरणाने इमारत पाडून टाकण्यासाठी किंवा तीत फेरबदल करण्यासाठी दिलेल्या आदेशाविरुद्ध जेव्हा कोणतेही अपील करण्यात आलेले नसेल अथवा जेव्हा त्या पोट-कलमाखाली सक्षम प्राधिकरणाने दिलेली इमारत पाडून टाकण्याचा किंवा तीत फेरबदल करण्याचा आदेश अपिलांती फेरबदलासहित किंवा त्याविना कायम करण्यात आलेला असेल तेव्हा, ज्या व्यक्तीविरुद्ध आदेश काढण्यात आला होता त्या व्यक्तीला त्यामध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत किंवा प्रकरणपरत्वे, अशा अपिलांती अधिकरणाने किंवा उच्च न्यायालयाने काही कालावधी निश्चित केला असल्यास त्या कालावधीत त्या आदेशाचे अनुपालन करावे लागेल आणि त्या व्यक्तीने अशा कालावधीत आदेशाचे अनुपालन करण्यात कसूर केल्यास, सक्षम प्राधिकरण तो आदेश ज्या बांधकामासंबंधी असेल ते बांधकाम पाडून टाकण्याची तजवीज करील किंवा त्यामध्ये फेरबदल करवून घेईल आणि अशा पाडण्याचा किंवा फेरबदलाचा खर्च अशा व्यक्तीकडून जमीन-महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे वसूल करता येण्यासारखा असेल.

प्रकरण ५ वे

संकीर्ण

सक्षम प्राधिकरणाच्या शक्ती.

३१. सक्षम प्राधिकरणाला, पुढील बाबींच्या संबंधात, 'दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ (१९०८ चा ५) याखाली दावा चालवताना दिवाणी न्यायालयास असणाऱ्या सर्व शक्ती असतील, त्या बाबी अशा—

(क) कोणत्याही व्यक्तीला समन्स पाठवणे आणि उपस्थित होण्यास भाग पाडणे व तिची शपथेवर तपासणी करणे;

(ख) कोणताही दस्तऐवज प्रकट करावयास व तो हजर करण्यास फर्मावणे;

(ग) प्रतिज्ञालेखांवर पुरावा स्वीकारणे;

(घ) कोणत्याही न्यायालयाकडून किंवा कार्यालयाकडून कोणताही सार्वजनिक अभिलेख किंवा त्याची प्रत मागवणे;

(ङ) साक्षीदारांची किंवा दस्तऐवजांची तपासणी करण्यासाठी आयोगपत्रे काढणे; आणि

(च) विहित करण्यात येईल अशी अन्य कोणतीही बाब.

विशेष प्रकरणी सक्षम प्राधिकरणांची आणि अधिकरणांची अधिकारिता.

३२. जेव्हा कलम ७ च्या पोटकलम (२) किंवा पोटकलम (३) खाली राज्य शासनाने किंवा प्रकरणपरत्वे, केंद्र शासनाने सक्षम प्राधिकरण निश्चित केले असेल किंवा जेव्हा दोन किंवा अधिक अधिकरणाच्या अधिकारितेमध्ये असलेल्या मोकळ्या जमिनीची व्याप्ती समसमान असल्यामुळे कलम १२ च्या पोटकलम (४) खाली त्यांपैकी कोणत्याही एका अधिकरणाकडे अपील केलेले असेल तेव्हा, ज्या मोकळ्या जमिनीशी अशा सक्षम प्राधिकरणापुढील कार्यवाही किंवा अधिकरणापुढील अपील संबंधित आहे तिचा एखादा भाग त्याच्या अधिकारितेमध्ये नसला तरीही, असे सक्षम प्राधिकरण किंवा, प्रकरणपरत्वे, अधिकरण अशा कार्यवाहीच्या किंवा अपिलाच्या संबंधात या अधिनियमाखाली मोकळ्या जमिनीच्या अशा भागावर अधिकारिता असणाऱ्या सक्षम प्राधिकरणाच्या किंवा अधिकरणाच्या सर्व शक्ती आणि कार्याधिकार बजावील.

अपील.

३३. (१) कलम ११ खालील किंवा कलम ३० च्या पोटकलम (१) खालील आदेश खेरीज-करून या अधिनियमाखाली सक्षम प्राधिकरणाने काढलेल्या आदेशामुळे नाराज झालेली कोणतीही व्यक्ती, असा आदेश तिला कळवण्यात आल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत, विहित केलेले असेल अशा प्राधिकरणाकडे (या कलमात यापुढे 'अपील प्राधिकरण' म्हणून संबोधलेले) अपील करू शकेल :

परंतु, पुरेशा कारणामुळे अपीलकर्ता वेळीच अपील दाखल करू शकला नाही अशी अपील प्राधिकरणाची खात्री पटली तर, तीस दिवसांचा उक्त कालावधी संपल्यानंतरही ते प्राधिकरण अपील विचारार्थ स्वीकारू शकेल.

(२) पोटकलम (१) खालील अपील आल्यानंतर अपील प्राधिकरण, अपीलकर्त्याला त्याचे म्हणणे मांडण्याची संधी देऊन मग त्यावर स्वत:ला उचित वाटतील असे आदेश शक्य तितक्या शीघ्रतेने देईल.

(३) अपील प्राधिकरणाने या कलमाखाली काढलेला प्रत्येक आदेश अंतिम असेल.

राज्य शासनाद्वारे पुनरीक्षण.

३४. या अधिनियमाच्या उपबंधांखाली एखादा आदेश काढलेला असून किंवा कार्यवाही केलेली असून त्याविरुद्ध कलम १२ किंवा कलम ३० किंवा कलम ३३ खाली अपील दाखल केलेले नसेल तर, अशा आदेशाचा कायदेशीरपणा व औचित्य याबाबत अगर अशा कार्यपद्धतीच्या नियमानुसारितेबाबत स्वत:ची खात्री करून घेण्यासाठी राज्य शासन स्वत: होऊन अभिलेख मागवून त्याची तपासणी करू शकेल आणि त्यासंबंधात स्वत:ला योग्य वाटेल असा आदेश काढू शकेल :

परंतु, असा कोणताही आदेश, त्यामुळे बाधित झालेल्या व्यक्तीला याबाबतीत आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज काढला जाणार नाही.

सक्षम प्राधिकरणाला आदेश व निदेश देण्याची राज्य शासनाची शक्ती.

३५. राज्य शासन सक्षम प्राधिकरणाच्या शक्ती व कर्तव्ये यांच्याविषयीच्या कोणत्याही बाबींच्या संबंधात आपणांस आवश्यक वाटतील असे सर्वसाधारण स्वरूपाचे आदेश व निदेश देऊ शकेल आणि त्यानंतर सक्षम प्राधिकरण अशा आदेशांची व निदेशांची अंमलबजावणी करील.

राज्य शासनाला निदेश देण्याची शक्ती.

३६. (१) केंद्र शासन राज्यामध्ये या अधिनियमातील किंवा त्याखाली केलेल्या कोणत्याही नियमातील कोणत्याही उपबंधांची अंमलबजावणी करण्यासाठी त्याला आवश्यक वाटतील असे निदेश राज्य शासनाला देऊ शकेल.

(२) केंद्र शासन स्वत:ला आवश्यक वाटतील अशी प्रतिवेदने, आकडेवारी, हिशेब आणि अन्य माहिती सादर करण्यास कोणत्याही राज्य शासनाला फर्मावू शकेल.

प्रतिवेदने आणि अहवाल.

३७. सक्षम प्राधिकरण संबंधित राज्य शासनाला, ते वेळोवेळी मागवील अशी प्रतिवेदने, आकडे-वारी, हिशेब आणि अन्य माहिती सादर करील.

अपराध आणि शिक्षा.

३८. (१) या अधिनियमाखाली विवरणपत्र दाखल करण्याच्या आबंधनास अधीन असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने त्या प्रयोजनाखाली विनिर्दिष्ट केलेल्या मुदतीत ते विवरणपत्र दाखल करण्यात वाजवी कारणाशिवाय किंवा सबबीशिवाय कसूर केली तर, ती व्यक्ती दोन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासास, किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडास, किंवा दोन्ही शिक्षांस पात्र ठरेल.

(२) जर पोटकलम (२) खाली दोषी ठरलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने विवरणपत्र दाखल करण्यात वाजवी कारणाशिवाय किंवा सबबीशिवाय कसूर करण्याचे चालू ठेवले तर, ती व्यक्ती अशा पहिल्या व्यतिक्रमणाबद्दल दोषी ठरल्यानंतर ज्या ज्या दिवशी असे उल्लंघन चालू राहील त्या प्रत्येक दिवसागणिक पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडास पात्र ठरेल.

(३) या अधिनियमाखाली विवरणपत्र दाखल करण्याच्या आबंधनास अधीन असणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीने जे विवरणपत्र खोटे असल्याचे तिला ज्ञात आहे किंवा तिचा तसा वाजवी समज आहे असे विवरणपत्र दाखल केले तर, ती व्यक्ती दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासास, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडास, किंवा दोन्ही शिक्षांस पात्र ठरेल.

(४) जर कोणत्याही व्यक्तीने या अधिनियमाच्या कोणत्याही उपबंधाचे व्यतिक्रमण केले असून त्याबद्दल शास्तीचा कोणताही स्पष्ट उपबंध नसेल तर, ती व्यक्ती दोन वर्षेपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावासास, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडास, किंवा दोन्ही शिक्षांस पात्र ठरेल.

कंपन्यांनी केलेले अपराध.

३९. (१) जर या अधिनियमाखालील अपराध कंपनीने केलेला असेल तर, अपराध घडला त्यावेळी जी जी व्यक्ती कंपनीच्या कामकाज-चालनाबद्दल कंपनीची हुकूमतदार होती आणि तिला जबाबदार होती ती प्रत्येक व्यक्ती व तसेच कंपनीही अपराधाबद्दल दोषी असल्याचे मानले जाईल आणि त्यांच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास आणि तदनुसार शिक्षा मिळण्यास त्या पात्र असतील :

परंतु, अपराध आपल्या नकळत घडला किंवा अपराध घडू नये म्हणून आपण शक्य तेवढी वाजवी तत्परता दाखवली होती असे जर त्या व्यक्तीने शाबीत केले तर, या पोटकलमामध्ये अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे अशी कोणतीही व्यक्ती कोणत्याही शिक्षेस पात्र होणार नाही.

(२) पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जर या अधिनियमाखालील अपराध कंपनीने केलेला असेल आणि कंपनीचा कोणताही संचालक, व्यवस्थापक, सचिव किंवा अन्य अधिकारी यांच्या संमतीने किंवा मूकानुमतीने तो अपराध करण्यात आला होता अथवा त्याने केलेल्या कोणत्याही हलगर्जीपणाशी त्या अपराधाचा कारणसंबंध जोडता येण्यासारखा आहे असे शाबीत झाले तर असा संचालक, व्यवस्थापक, सचिव किंवा अन्य अधिकारी हासुद्धा त्या अपराधाबद्दल दोषी असल्याचे मानले जाईल आणि त्याच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास आणि तदनुसार शिक्षा मिळण्यास तो पात्र असेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ—

(क) "कंपनी" याचा अर्थ, कोणताही निगमनिकाय असा आहे आणि त्यामध्ये, पेढी किंवा अन्य व्यक्तिसंघ यांचा समावेश होतो; आणि

(ख) "संचालक" याचा पेढीच्या संबंधातील अर्थ, पेढीतील भागीदार असा आहे.

दायित्व निराकरण.

४०. या अधिनियमानुसार किंवा त्याखाली सद्भावपूर्वक केलेल्या किंवा करावयाचे योजलेल्या कोणत्याही गोष्टीबद्दल शासनाच्या किंवा कोणत्याही शासकीय अधिकाऱ्याच्या विरुद्ध कोणताही दावा किंवा अन्य कायदेशीर कार्यवाही होऊ शकणार नाही.

अपराधाची दखल घेणे.

४१. या अधिनियमाखाली शिक्षापात्र असलेल्या कोणत्याही अपराधाबाबत सक्षम प्राधिकरणाकडून किंवा सक्षम प्राधिकरणाने याबाबतीत प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याकडून लेखी तक्रार आल्याखेरीज कोणतेही न्यायालय त्याची दखल घेणार नाही आणि महानगर दंडाधिकारी किंवा प्रथम वर्ग न्याय दंडाधिकारी यांच्या न्यायालयाहून कनिष्ठ दर्जा असलेले कोणतेही न्यायालय अशा कोणत्याही अपराधाची संपरीक्षा करणार नाही.

हा अधिनियम अन्य कायद्यांपेक्षा अधिभावी ठरणे.

४२. या अधिनियमाचे उपबंध, त्या त्या काळी अंमलात असणाऱ्या अन्य कोणत्याही कायद्यामध्ये, अथवा कोणतीही रूढी, परिपाठ किंवा करार यामध्ये अथवा न्यायालयाचा किंवा अधिकरणाचा किंवा अन्य प्राधिकरणाचा हुकूमनामा किंवा आदेश यामध्ये त्या उपबंधांशी विसंगत असे काहीही अंतर्भूत असले तरी, परिणामक होतील.

न्यायालय फी.

४३. 'न्यायालय फी अधिनियम, १८७०' (१८७० चा ७) यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी या अधिनियमाखालील प्रत्येक अर्ज, अपील किंवा अन्य कार्यवाहीपत्र यावर, विहित केला असेल तितक्या किमतीचा न्यायालय फी मुद्रांक लावला जाईल.

विवक्षित अधिकारी लोकसेवक असणे.

४४. या अधिनियमाचे उपबंध किंवा त्याखालील केलेले नियम यांखाली अथवा त्यांना अनुसरून कार्य करणारा प्रत्येक अधिकारी 'भारतीय दंड संहिता' (१८६० चा ४५) कलम २१ च्या अर्थानुसार लोकसेवक असल्याचे मानले जाईल.

हस्तदोषांची दुरुस्ती.

४५. या अधिनियमाखाली कोणत्याही अधिकाऱ्याने किंवा प्राधिकरणाने संमत केलेल्या कोणत्याही आदेशातील हस्तदोष किंवा आकडेमोडीतील चुका अथवा कोणत्याही अभावित चूकभुलीमुळे त्यात उद्भवणाऱ्या चुका, अशा अधिकाऱ्याला किंवा प्राधिकरणाला स्वत: होऊन किंवा कोणत्याही पक्षाकडून यासंबंधात आलेल्या अर्जावरून कोणत्याही वेळी दुरुस्त करता येतील.

नियम करण्याची शक्ती.

४६. (१) या अधिनियमाच्या उपबंधांची अंमलबजावणी करण्याकरिता केंद्र शासनाला शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे नियम करता येतील.

(२) विशेषत: आणि पूर्वगामी शक्तीच्या व्यापकतेला बाध न येता, अशा नियमांमध्ये पुढील सर्व किंवा त्यांपैकी कोणत्याही बाबींसाठी उपबंध करता येईल, त्या बाबी अशा :—

(क्) कलम २ च्या खंड (ण्) खालील स्पष्टीकरणातील खंड (क्) खाली 'शेती' या सदरात न येणारी अशा प्रकारची लागवड किंवा अशा वनस्पतींची उपज;

(ख्) कलम ६ खाली किती कालावधीत विवरणपत्र दाखल करता येईल;

(ग्) कलम ७ ची पोटकलमे (२) आणि (३) यांखालील सूचनेचा नमुना;

(घ्) कलम ६ चे पोटकलम (१), कलम ८ चे पोटकलम (२), कलम १५ चे पोटकलम (१) आणि कलम १६ चे पोटकलम (१) यांमध्ये निर्देशिलेल्या विवरणपत्रामध्ये उल्लेख करावयाचा तपशील;

(ङ) कलम ८ च्या पोटकलम (३) खाली प्रारूप विवरणाची प्रत बजावण्याची पद्धती;

(च्) कलम १० च्या पोटकलम (१) खाली अधिसूचना प्रकाशित करण्याची पद्धती;

(छ्) कलम ११ च्या पोटकलम (९) खाली सक्षम प्राधिकरणाला किती मुदतीत प्रकरण निकालात काढावे लागेल;

(ज्) सक्षम प्राधिकरणाला किंवा अशा प्राधिकरणाच्या आदेशाखाली कार्य करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीला कलम १७ खाली कोणत्याही मोकळ्या जमिनीवर कोणकोणत्या वेळांत प्रवेश करता येईल;

(झ्) कलम २१ च्या पोटकलम (१) खालील अधिकथन सक्षम प्राधिकरणापुढे किती मुदतीत, कोणत्या नमुन्यात व कोणत्या पद्धतीने करावे लागेल;

(ञ्) कलम २१ च्या पोटकलम (१) खाली परवानगी मिळालेल्या व्यक्तीला कोणत्या अटींवर आणि शर्तींवर कमालमर्यादेहून अधिक जमीन धारण करता येईल;

(ट्) कलम २२ च्या पोटकलम (१) मध्ये निर्देशिलेल्या विवरणपत्रामध्ये उल्लेख करावयाचा तपशील;

(ठ्) ज्या नमुन्यात कलम २४ च्या पोटकलम (१) खाली अर्ज करता येईल तो नमुना आणि अशा अर्जामध्ये उल्लेख करावयाचा तपशील;

(ड्) कलम २७ च्या पोटकलम (२) खाली जमिनीच्या हस्तांतरणाकरिता कोणत्या नमुन्यात आणि कोणत्या पद्धतीने अर्ज करता येईल;

(ढ्) कलम ३१ च्या खंड (च्) खाली सक्षम प्राधिकरणाला असलेल्या शक्ती;

(ण्) कलम ३३ च्या पोटकलम (१) खालील अपील प्राधिकरण;

(त्) कलम ४३ खाली अर्ज, अपील किंवा अन्य कार्यवाहीपत्र यांवर लावावयाच्या न्यायालय फी मुद्रांकाचे मूल्य;

(थ्) या अधिनियमाखालील नियमांद्वारे उपबंधित करावयाची किंवा करता येईल अशी अन्य कोणतीही बाब.

(३) या अधिनियमाखाली केलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर होईल तितक्या लवकर संसदेच्या प्रत्येक सभागृहासमोर, ते सत्रासीन असताना एका सत्राने किंवा दोन क्रमवर्ती सत्रे मिळून बनलेल्या अशा एकूण तीस दिवसांच्या कालावधीपर्यंत ठेवला जाईल, आणि ज्या सत्रात तो याप्रमाणे ठेवला गेला ते किंवा त्याच्या पाठोपाठचे सत्र संपण्यापूर्वी जर त्या नियमात कोणताही फेरबदल करण्याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले किंवा तो नियम करण्यात येऊ नये याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले तर, तो नियम त्यानंतर अशा बदललेल्या रूपातच परिणामक होईल, किंवा, प्रकरणपरत्वे, मुळीच परिणामक होणार नाही; तथापि, अशा कोणत्याही फेरबदलामुळे किंवा शून्यीकरणामुळे त्या नियमाखाली तत्पूर्वी करण्यात आलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस बाध येणार नाही.

अडचणींचे निवारण करण्याची शक्ती.

४७. (१) जर या अधिनियमाच्या उपबंधांची अंमलबजावणी करताना काही अडचण उपस्थित झाली तर, त्या अडचणींचे निवारण करण्यासाठी जी गोष्ट स्वत:ला आवश्यक किंवा सयुक्तिक वाटेल व अशा उपबंधांशी विसंगत नसेल अशी कोणतीही गोष्ट केंद्र शासनाला आदेशाद्वारे करता येईल.

(२) पोटकलम (१) खालील कोणताही आदेश या अधिनियमाच्या प्रारंभापासून दोन वर्षांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर काढला जाणार नाही.

अनुसूची १ ली

[कलमे २ (ढ्), ८, ११ आणि २९ पहा]

टीप १ ली.—नागरी संघात हा मुख्य नगर आणि त्याच्या लगतचे नागरी वृद्धिक्षेत्र मिळून बनलेला असतो आणि ते एक नागरी विस्तारक्षेत्र मानले जाते. अशा विस्तारक्षेत्रातील लोकसंख्या नागरी वर्गात मोडते. नगरपालिका आणि लगतचे कटक, इत्यादी तसेच रेल्वे वसाहत, विद्यानगरी अशांसारखी इतर नागरी वृद्धिक्षेत्रे, अशी एकाला एक लागून असलेली एकाहून अधिक सांविधिक नगरे मिळून असा प्रत्येक संघात बनू शकतो. ज्या प्रवृद्धक्षेत्रांना स्वयमेव स्वतंत्र नगरे मानता येण्याइतपत दर्जा प्राप्त झालेला नसूनही ज्यांच्या ठिकाणी नागरी क्षेत्राची लक्षणे दिसू लागली आहेत ती क्षेत्रे संघाताचे घटकभाग म्हणून दर्शवली आहेत.

राज्य/संघराज्यक्षेत्र (१)	नगर (२)	परिघस्थ क्षेत्र (३)	वर्ग (४)
राज्ये—			
१. आंध्र प्रदेश	१. हैदराबाद नागरी संघात——	५ कि.मी.	ख
	(क) हैदराबाद—— महानगरपालिका		
	(एक) हैदराबाद विभाग		
	(दोन) सिकंदराबाद विभाग		
	(ख) सिकंदराबाद कटक	कटक	
	(ग) मल्काजगिरी पंचायत		
	(घ) अलवाल पंचायत		
	(ङ) उप्पल खालसा पंचायत		
	(च) बाळानगर पंचायत		
	(छ) फतेहनगर पंचायत		
	(ज) मांचा बोलारम पंचायत		
	(झ) उस्मानिया विश्वविद्यालय		
	(ञ) लालगुडा		
	(ट) कुकटपल्ली पंचायत		
	(ठ) मूसापेठ पंचायत		
	(ड) बोवनपल्ली		
	(ढ) जमिस्तानपूर		
	२. विशाखापट्टणम नागरी संघात—	५ कि.मी.	ग
	(क) विशाखापट्टणम——		
	(एक) विशाखापट्टणम् नगरपालिका		
	(दोन) गजुवाका (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख) गोपाळपट्टणम् पंचायत		
	३. विजयवाडा नागरी संघात—	५ कि.मी.	ग
	(क) विजयवाडा नगरपालिका		
	(ख) पत्तमता पंचायत		
	(ग) गुनडाल पंचायत		
	४. गुंतूर नगरपालिका	१ कि.मी.	
	५. वारंगळ नगरपालिका	१ कि.मी	घ
२. आसाम	गौहाटी नागरी संघात—	१ कि.मी.	
	(क) गौहाटी—		
	(एक) गौहाटी		
	(दोन) न्यू गौहाटी रेल्वे कॉलनी (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) बामुनी मैदान (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) जपरीगोग (भाग) (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) नूनमाटी (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) उलवाडी (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सात) रिफायनरी कॉलनी (प्रवृद्धक्षेत्र)		

(१)	(२)		(३)	(४)
२. आसाम—चालू ..	(आठ) दिसपूर (प्रवृद्ध-क्षेत्र)			
	(नऊ) मालीगाव (प्रवृद्ध-क्षेत्र)			
	(दहा) रामजहिल गेंट (प्रवृद्धक्षेत्र)			
	(ख) पांडू			
	(एक) पांडू			
	(दोन) गौहाटी विश्वविद्यालय पश्चिम झलुकवाडी)	(उत्तर माज आणि (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) मालीगाव (प्रवृद्ध-क्षेत्र)			
	(चार) सदिलापूर			
	(पाच) गढपांडु कुमारपारा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ग) कामाख्या	नगर समिति		
३. बिहार ..	१. पाटणा नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) पाटणा—			
	(एक) पाटणा	महानगरपालिका		
	(दोन) पाटलिपुत्र हाउसिंग कॉलनी			
	(ख) फुलवाडी			
	२. रांची नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(क) रांची	नगरपालिका		
	(ख) जगन्नाथनगर			
	(ग) दोरांडा	अधिसूचित		
	३. धनबाद नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) धनबाद	नगरपालिका		
	(ख) किरकैंद			
	(ग) सिंदरी	अधिसूचित		
	(घ) झारिया	अधिसूचित		
	(ङ) जोरापोखर			
	(च) तिसरा			
	(छ) भौरा			
	(ज) भुली			
	(झ) लोयाबाद			
	(ञ) भगतडीह			
	(ट) जमादोबा			
	(ठ) सिजुआ			
	(ड) पत्थरडीह			
	(ढ) केंदुआडीह			
	(ण) बेरा			
	४. जमशेदपूर नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) जमशेदपूर—			
	(एक) जमशेदपूर अधिसूचित क्षेत्र	अधिसूचित		
	(दोन) रेल्वे कॉलनी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख) आदित्यपूर	अधिसूचित		
	(ग) बागबेरा			
	(घ) जुगसलाई	अधिसूचित		
	(ङ) कालीमाटी			

अडचणींचे ि कर

(१)	(२)		(३)	(४)
४. गुजरात ..	१. जामनगर नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(क) जामनगर			
	(एक) जामनगर	नगरपालिका		
	(दोन) जामनगर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) रेल्वे कॉलनी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) बंदर क्षेत्र	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख) बेरी	नगरपंचायत		
	२. राजकोट	नगरपालिका	५ कि.मी.	ग
	३. भावनगर नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(एक) भावनगर	नगरपालिका		
	(दोन) रुबा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	४. अहमदाबाद नागरी संघात—		५ कि.मी.	ख
	(क) अहमदाबाद—			
	(एक) अहमदाबाद	महानगरपालिका		
	(दोन) राजपूर-हीरपूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) बाग-ए-फरदौस	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) रखियाल	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) असरवा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) खोखरा मेहमदाबाद	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख) सरदारनगर	अधिसूचित क्षेत्र समिती		
	(ग) सहिजपूर बोगा	नगरपंचायत		
	(घ) नरोडा	नगरपंचायत		
	(ङ) डनीलिम्बडा	ग्रामपंचायत		
	(च) उधव	ग्रामपंचायत		
	(छ) अहमदाबाद कटक	कटक		
	(ज) रानिप	ग्रामपंचायत		
	५. वडोदरा नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) वडोदरा	महानगरपालिका		
	(ख) मकरपुरा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	६. सुरत नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) सुरत	महानगरपालिका		
	(ख) उढना	ग्रामपंचायत		
	(ग) कटारगाम	ग्रामपंचायत		
५. जम्मू व काश्मीर ..	श्रीनगर नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) श्रीनगर—			
	(एक) श्रीनगर	महानगरपालिका		
	(दोन) नेटीपारा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) वागत वंरझला	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) बेमीना	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) कुर्सु पादशाही बाग	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख) बादामी बाग कटक	कटक		
६. कर्नाटक ..	१. बंगळूर नागरी संघात—		५ कि.मी.	ख
	(क) बंगळूर शहर महामंडळ आणि न्यास मंडळ क्षेत्र.	महानगरपालिका		
	(ख) एच.ए.एल. स्वच्छता मंडळ (स्वच्छता मंडळ एच.ए.एल. नगरी वगळून)			

(१)	(२)		(३)	(४)
६. **कर्नाटक—चालू**	(ग्) देवरा जीवन हल्ली	नगरपंचायत		
	(घ्) एच. ए. एल. नगरी	स्वच्छता मंडळ		
	(ङ) जलहल्ली (एच. एम. टी. नगरी वगळून)	पंचायत		
	(च्) एच. एम. टी. नगरी	स्वच्छता मंडळ		
	(छ) आय. टी. आय. अधिसूचित क्षेत्र समिती (दूरवाणीनगर).	अधिसूचित क्षेत्र समिती		
	(ज्) बी. ई. एल. नगरी	स्वच्छता मंडळ		
	(झ्) काडुगोन्डनहल्ली	पंचायत		
	२. म्हैसूर	नगरपालिका	५ कि.मी.	ग
	३. मंगळूर नागरी संघात		१ कि.मी.	घ
	(क्) मंगळूर	नगरपालिका		
	(ख्) उल्लाल	नगरपंचायत		
	(ग्) पाडवू	नगरपंचायत		
	(घ्) कंकनाडी	पंचायत		
	(ङ) देरेबैल	पंचायत		
	४. बेळगाव	नागरी संघात	१ कि.मी.	घ
	(क्) बेळगाव	नगरपालिका		
	(ख्) बेळगाव कटक	कटक मंडळ		
	५. हुबळी-धारवाड	महानगरपालिका	५ कि.मी.	ग
७. **केरळ**	१. कालिकट	महामंडळ	५ कि.मी.	ग (७ व ८-१ साठी)
	२. कोचीन	महामंडळ	५ कि.मी.	
	३. त्रिवेंद्रम	महामंडळ	५ कि.मी.	
८. **मध्यप्रदेश**	१. ग्वाल्हेर नागरी संघात—		५ कि.मी.	
	(एक) ग्वाल्हेर	महानगरपालिका		
	(दोन) मोरार	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) जादेरूआ कलां	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) मुडिया पहाड	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) गिरवई	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) अजयपूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सात) बिरपूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(आठ) भूदेरी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(नऊ) जदेरूआ खुर्द	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(दहा) मेलारा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(अकरा) सिवेज फार्म	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(बारा) किशनबाग	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तेरा) राजमन	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चौदा) कल्याणबाग	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	२. उज्जैन नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(एक) उज्जैन	महानगरपालिका		
	(दोन) रेल्वे कॉलनी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) नागझिरी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) पानसा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) मालनवासा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) लालपूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सात) गोयला	(प्रवृद्धक्षेत्र)		

(१)	(२)		(३)	(४)
मध्यप्रदेश—चालू	३. इंदूर नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(एक) इंदूर	महानगरपालिका		
	(दोन) पिपल्या हना	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) सुकलिया	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) बिजलपूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) खजराना	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) साविद नगर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सात) सिरपूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(आठ) बानगंगा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(नऊ) हुकूमखेडी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	४. भोपाळ नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) भोपाळ—			
	(एक) भोपाळ	महानगरपालिका		
	(दोन) सिवनिया गोंड	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) हटियाखेडा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) सिगारचोली	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) हालापूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) छोला	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सात) नीवरी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(आठ) करारिया उर्फ साजिदाबाद	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(नऊ) नारीया शंकरी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(दहा) निशातपुरा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(अकरा) भानपूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(बारा) कोलुआ खुर्द	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तेरा) नयापुरा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चौदा) सिमरा कलां	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पंधरा) कोहफिजा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख) गोविंदपुरा (एच.इ.एल.)	नगरपालिकेतर		
	(ग) बैरागढ			
	(एक) बैरागढ	अधिसूचित क्षेत्र		
	(दोन) बैरागढ कलाँ	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) गोंडरमऊ	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) लौखेडी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) पीपलनेर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	५. जबलपूर नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) जबलपूर—			
	(एक) जबलपूर	महानगरपालिका		
	(दोन) अवजड वाहन (रिछई-मधाई)	कारखाना-क्षेत्र (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) मानेगाव	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) महाराजपूर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) बिलपुरा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) आमखेरा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सात) सुहागी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(आठ) करमेटा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(नऊ) रिगवा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(दहा) खेरी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(अकरा) पिपरिया	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख) जबलपूर कटक	कटक		

(१)	(२)	(३)	(४)
८. मध्यप्रदेश—चालू ..	(ग्) खमरिया—		
	(एक) खमरिया (ओ.एफ.ए.) नगरपालिकेतर		
	(दोन) खमरिया (जी.सी.एफ) (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) पिपरिया (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) तिधरा (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) घना (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	६. दुर्ग-भिलाईनगर नागरी संघात—	१ कि.मी.	ख
	(क्) भिलाईनगर—		
	(एक) भिलाईनगर नगरपालिकेतर		
	(दोन) भिलाईगाव (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) सुपेला (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) कोहका (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) छावनी (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख्) दुर्ग—		
	(एक) दुर्ग नगरपालिका		
	(दोन) उरला (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) बाघेरा (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	७. रायपूर नागरी संघात—	१ कि.मी.	ख
	(एक) रायपूर महानगरपालिका		
	(दोन) रेल्वे कॉलनी (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) तेलीबंधा (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) पंडेरी-तराई (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) खामतराई (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) कोटा (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सात) चिरहुलेडीह (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(आठ) शंकरनगर (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(नऊ) डूमरतालाब (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(दहा) मोवा (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(अकरा) डुंगनिया (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(बारा) ईएसडी कापा (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तेरा) टाटीबंध (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चौदा) हीरापूर (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पंधरा) लालपूर (प्रवृद्धक्षेत्र)		
९. महाराष्ट्र ..	१. बृहन्मुंबई महानगरपालिका	८ कि.मी. *	क
	२. उल्हासनगर नागरी संघात—	५ कि.मी.	ग
	(क्) उल्हासनगर नगरपालिका		
	(ख्) कल्याण नगरपालिका		
	(ग्) अंबरनाथ नगरपालिका		
	(घ्) डोंबिवली नगरपालिका		
	(ङ्) मोहोने नगरपालिका		
	(च्) कांटेमानिवली नगरपालिका		
	३. पुणे नागरी संघात—	५ कि.मी.	ख
	(क्) पुणे महानगरपालिका		
	(ख्) पिंपरी-चिंचवड नवनगर नगरपालिका		
	(ग्) पुणे लष्कर कटक		
	(घ्) खडकी लष्कर कटक		
	(ङ्) देहूरोड लष्कर कटक		
	(च्) लोहगाव		
	(छ्) खडकवासला		
	(ज्) देहू		

(*जेव्हा आठ किलोमीटरच्या परिघस्थ क्षेत्रातील कोणत्याही जमिनीमध्ये पाण्याचा (मग तो अंतर्गत जलक्षेत्राचा किंवा समुद्राच्या पाण्याचा असो किंवा खाडीच्या पाण्याचा असो) समावेश होतो तेव्हा, परिघस्थ क्षेत्र हे अशा पाण्याने व्यापलेल्या अंतराइतके अंतर अशा पाण्यापलिकडे आणखी वाढवून मोजले जाईल.

(१)	(२)	(३)	(४)
९. महाराष्ट्र—चालू	४. ठाणे नागरी संघात—	१ कि.मी.	.. घ
	(क्) ठाणे .. नगरपालिका		
	(ख्) माजीवडे		
	(ग्) कळवा		
	५. नाशिक नागरी संघात—	१ कि.मी.	.. घ
	(क्) नाशिक .. नगरपालिका		
	(ख्) नाशिक रोड-देवळाली नगरपालिका		
	(ग्) देवळाली-लष्कर .. कटक		
	(घ्) भगूर .. नगरपालिका		
	६. सांगली नागरी संघात—	१ कि.मी.	.. घ
	(क्) सांगली .. नगरपालिका		
	(ख्) मिरज .. नगरपालिका		
	(ग्) माधवनगर		
	७. सोलापूर .. महानगरपालिका	५ कि.मी.	.. ग
	८. कोल्हापूर नागरी संघात—	१ कि.मी.	.. घ
	(क्) कोल्हापूर .. नगरपालिका ..		
	(ख्) गांधीनगर		
	९. नागपूर नागरी संघात—	५ कि.मी.	.. ग
	(क्) नागपूर .. महानगरपालिका		
	(ख्) कामटी .. नगरपालिका		
	(ग्) कामटी लष्कर .. कटक		
१०. ओरिसा (उडीसा)	कटक नागरी संघात—	१ कि.मी.	.. घ
	(एक) कटक .. नगरपालिका		
	(दोन) कटक औद्योगिक इस्टेट (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) कटक सी.आर.आर.आय. आणि इतर शासकीय वसाहत (प्रवृद्धक्षेत्र)		
११. पंजाब ..	१. अमृतसर नागरी संघात—	५ कि.मी.	.. ग
	(क्) अमृतसर		
	(एक) अमृतसर .. महानगरपालिका		
	(दोन) आदर्शनगर .. (प्रवृध्दक्षत्र)		
	(तीन) राजेंद्रनगर .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) बटाला रोड .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) खन्ना नगर .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सहा) दलूंजी .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सात) रतनचंद्र व बिहारीलाल क्वार्टर्स व बीजघर. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(आठ) कोटमीतसिंह .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(नऊ) गोविंदनगर .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(दहा) मोहकमपुरा .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(अकरा) गोपालनगर .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(बारा) कांगडा कॉलनी (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तेरा) कट अमरसिंह .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चौदा) लैपई .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पंधरा) जोडा फाटक .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सोळा) भवानीनगर .. (प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(सतरा) मुस्ताफाबाद तुनीपेन (प्रवृद्धक्षेत्र)		

(१)	(२)		(३)	(४)
११. पंजाब—चालू	(अठरा) शिवनगर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(एकोणीस) रेल्वे मार्ग क्वार्टर्स, कोट खालसा	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(वीस) गुरुअर्जुननगर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(एकवीस) मुस्तफाबाद	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(बावीस) विजयनगर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तेवीस) आनंदनगर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(ख्) छेहरेटा	महानगरपालिका		
	(ग्) अमृतसर कटक	कटक मंडळ		
	२. लुधियाना नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(एक) लुधियाना	महानगरपालिका		
	(दोन) वस्ती जोधवाल	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) औद्योगिक क्षेत्र ए व सी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(चार) जनता कॉलनी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(पाच) रेल झुग्गी	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	३. जालंधर	महानगरपालिका	१ कि.मी.	घ
१२. राजस्थान	१. बिकानेर नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(क्) बिकानेर	नगरपालिका		
	(ख्) गंगाशहर	नगरपालिका		
	(ग्) भिनासर	नगरपालिका		
	२. जयपूर नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क्) जयपूर	नगरपालिका		
	(ख्) सांगानेर	जनगणना नगर		
	(ग्) आमेर	नगरपालिका		
	३. अजमेर नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(एक) अजमेर	नगरपालिका		
	(दोन) सुभाषनगर	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	(तीन) प्रादेशिक महाविद्यालय.	(प्रवृद्धक्षेत्र)		
	४. जोधपूर	नगरपालिका	५ कि.मी.	ग
	५. कोटा	नगरपालिका	१ कि.मी.	घ
१३. तामिळनाडू	१. मद्रास नागरी संघात—		८ कि.मी.	क
	(१) मद्रास	महानगरपालिका		
	(२) तिरूवतीयूर	नगरपालिका		
	(३) आवडी	वसाहत		
	(४) आलन्दूर	नगरपालिका		
	(५) तांबरम	नगरपालिका		
	(६) पल्लवपुरम्	नगरपालिका		
	(७) अंबातुर	वसाहत		
	(८) विल्लेविक्काम	पंचायत		
	(९) सेंट थॉमस माऊंट-कम-पल्लावरम कटक	कटक		
	(१०) माधवरम्	पंचायत		
	(११) पुविरून्थवल्ली	पंचायत		
	(१२) तिरूवानमियूर	पंचायत		
	(१३) कुनरतुर	पंचायत		
	(१४) अनकपुतुर	पंचायत		

(१)	(२)		(३)	(४)
१३. तामिळनाडू—चालू	(१५) कोडम्बाक्कम्	.. पंचायत		
	(१६) नरवरिकुप्पम्	.. पंचायत		
	(१७) तिरुमझिसई	.. पंचायत		
	(१८) पम्मल	.. पंचायत		
	(१९) सालिग्रामम्	.. पंचायत		
	(२०) वेलाचेरि	.. पंचायत		
	(२१) विरूगम्बाक्कम्	.. पंचायत		
	(२२) कोंडगैयूर	.. पंचायत		
	(२३) उरगादम्	.. पंचायत		
	(२४) तिरुनिनवूर	.. पंचायत		
	(२५) पौलाल	.. पंचायत		
	(२६) एरुक्कन्चेरि	.. पंचायत		
	(२७) तिरूनीरमलई	.. पंचायत		
	(२८) चितलापक्कम्	.. पंचायत		
	(२९) नेरकुन्द्रम्	.. पंचायत		
	(३०) कोयाम्बेड	.. पंचायत		
	(३१) पेरूंगलतूर	.. पंचायत		
	(३२) वल्लानूर	.. पंचायत		
	(३३) पीरकन्केरनई	.. पंचायत		
	(३४) सेन्निरकुप्पम्	.. पंचायत		
	(३५) नाजरेतपेटाई	.. पंचायत		
	(३६) सेम्बरम्बक्कम्	.. पंचायत		
	(३७) पुलिचलूर	.. पंचायत		
	(३८) कन्नपल्यम	.. पंचायत		
	(३९) मीनाम्बक्कम्	.. पंचायत		
	(४०) पल्लिरकरनई	.. पंचायत		
	(४१) तिरूशूलम्	.. पंचायत		
	(४२) तिरुमंगलम्	.. पंचायत		
	(४३) काट्टुपाक्कम्	.. पंचायत		
	(४४) कतिवाक्कम्	.. पंचायत		
	(४५) मेलमनम्बेडु	.. पंचायत		
	(४६) सोरांजेरी	.. पंचायत		
	(४७) कतिरवेडु	.. पंचायत		
	(४८) पेरूंगुडि	.. पंचायत		
	(४९) नडुकुतगई	.. पंचायत		
	(५०) माथूर	.. पंचायत		
	(५१) वरदराजपुरम्	.. पंचायत		
	(५२) तिरूवेरकाडू	.. पंचायत		
	(५३) वीरराघवपुरम्	.. पंचायत		
	(५४) वेंगवासल्	.. पंचायत		
	(५५) नेमिलीचेरी	.. पंचायत		
	(५६) सडयंकुप्पम	.. पंचायत		
	(५७) मुदिचूर	.. पंचायत		
	(५८) मदीपाक्कम्	.. पंचायत		
	२. सालेम/सेलम् नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) सालेम/सेलम	.. नगरपालिका		
	(ख) सुरमंगलम्	.. पंचायत		
	(ग) जारीकोंडलम्पट्टी	.. पंचायत		
	(घ) अन्नदानपट्टी	.. पंचायत		
	(ङ) अम्मापालयम्	.. पंचायत		
	(च) अम्मापेट	.. पंचायत		
	(छ) पुथुर	.. पंचायत		
	(ज) कोंडलम्पट्टी	.. पंचायत		
	(झ) थाडम्पट्टी	.. पंचायत		

(१)	(२)	(३)	(४)
१३. तामिळनाडू—चालू ..	(ञ) अलगापूरम् .. पंचायत		
	(ट) नैयकारपट्टी .. पंचायत		
	(ठ) शिवदापुरम् .. पंचायत		
	(ड) मेयतनुर .. पंचायत		
	(ढ) कुमरसामीपट्टी .. पंचायत		
	(ण) कंदम्पट्टी .. पंचायत		
	(त) रेड्डीपट्टी .. पंचायत		
	(थ) नरसोजीपट्टी .. पंचायत		
	(द) पल्लापट्टी .. पंचायत		
	३. कोईम्बतूर नागरी संघात—	५ कि.मी.	ग
	(क) कोईम्बतूर .. नगरपालिका		
	(ख) सिंगानल्लूर .. नगरपालिका		
	(ग) कुरिचि .. पंचायत		
	(घ) तेलुगुंपालयम .. पंचायत		
	(ङ) सांगनूर .. पंचायत		
	(च) कुनयमुतूर .. पंचायत		
	(छ) गणपति .. पंचायत		
	(ज) मदुकराई .. वसाहत		
	(झ) कुमारपालयम् .. पंचायत		
	(ञ) वेल्लालोर .. पंचायत		
	(ट) सुलुर .. पंचायत		
	(ठ) पेरियनायकनपालयम् .. पंचायत		
	(ड) कुरूदुम्पालयम् .. पंचायत		
	(ढ) कावुन्दम्पालयम् .. पंचायत		
	(ण) विलांकुरुचि .. पंचायत		
	(त) वीरकेरलम् .. पंचायत		
	(थ) पेरुरट्टीपालयम् .. पंचायत		
	(द) रपेरुचे .. पंचायत		
	(ध) चिन्नवेदम्पट्टी .. पंचायत		
	(न) नरसिंहनायकनपालयम् .. पंचायत		
	(प) पल्लपालयम् .. पंचायत		
	(फ) कोईम्बतूर .. महापालिकेतर		
	(ब) मुतूगौंडन फुडूर रेल्वे कॉलनी. दक्षिण रेल्वे प्रशासन		
	४. मदुराई नागरी संघात—	५ कि.मी.	
	(क) मदुराई .. महानगरपालिका		
	(ख) माडकुलम .. पंचायत		
	(ग) अवनियापूरम् .. पंचायत		
	(घ) तिरुपरकुंदरम् .. पंचायत		
	(ङ) तल्लाक्कुलम् .. पंचायत		
	(च) पोन्मनि .. पंचायत		
	(छ) परवई .. पंचायत		
	(ज) विलांगुडि .. पंचायत		
	(झ) समयानल्लूर .. पंचायत		
	(ञ) सातमंगलम् .. पंचायत		
	(ट) बीबीकुलम् .. पंचायत		
	(ठ) हार्वेपट्टी .. वसाहत		
	(ड) तिरूनगर .. पंचायत		
	(ढ) ततनैरी .. पंचायत		
	(ण) त्यागराजर कॉलनी .. पंचायत		
	५. तिरुचिरापल्ली नागरी संघात—	५ कि.मी.	ग
	(क) तिरुचिरापल्ली .. नगरपालिका		
	(ख) श्रीरंगम् .. नगरपालिका		

(१)	(२)		(३)	(४)
१३. तामिळनाडू—चालू :	(ग) पोनमलाई	.. पंचायत		
	(घ) गोल्डन रॉक रेल्वे कॉलनी	.. दक्षिण रेल्वे प्रशासन		
	(ङ) आर्यमंगलम्	.. पंचायत		
	(च) आलतुर	.. पंचायत		
	(छ) अभिषेकपूरम्	.. पंचायत		
	(ज) पीरतियुर	.. पंचायत		
	(झ) उल्काडई आर्यमंगलम्	पंचायत		
	६. तिरूनेलवेलि नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(क) तिरूनेलवेलि	.. नगरपालिका		
	(ख) पालयम्कोट्टाई	.. नगरपालिका		
	(ग) बेलपालयम्	.. नगरपालिका		
	(घ) थच्चानल्लूर	.. पंचायत		
	(ङ) नारणम्मालपूरम्	.. पंचायत		
	(च) तालैयुत	.. पंचायत		
	(छ) पालयम्कोट्टाई	.. नगरपालिकेतर		
	(ज) शंकरनगर	.. वसाहत		
	(झ) अलगनेरि	.. पंचायत		
	(ञ) मैलनत्तम्	.. पंचायत		
	(ट) पेट्टाई	.. पंचायत		
१४. उत्तर प्रदेश ..	१. मुरादाबाद नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(क) मुरादाबाद	.. नगरपालिका मंडळ		
	(ख) मुरादाबाद रेल्वे सेटलमेंट.	.. अधिसूचित क्षेत्र		
	२. बरेली नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) बरेली नगरपालिका मंडळ आणि उत्तर रेल्वे कॉलनी.			
	(एक) बरेली	.. नगरपालिका मंडळ		
	(दोन) उत्तर रेल्वे कॉलनी			
	(ख) बरेली कटक	.. कटक		
	(ग) इज्जतनगर रेल्वे कॉलनी.	.. अधिसूचित क्षेत्र		
	३. डेहराडून/देहरादून नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(क) डेहराडून नगरपालिका मंडळ व वन संशोधन संस्था व महाविद्यालय क्षेत्र—			
	(एक) डेहराडून	.. नगरपालिका मंडळ		
	(दोन) वन संशोधन संस्था व महाविद्यालय क्षेत्र.			
	(ख) डेहराडून कटक	.. कटक		
	४. मीरत (मेरठ) नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) मीरत	.. नगरपालिका मंडळ		
	(ख) मीरत कटक	.. कटक		
	(ग) मलयाना			
	५. आग्रा (आगरा) नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क) आग्रा	.. महानगरपालिका		
	(ख) आग्रा कटक	.. कटक		
	(ग) दयालबाग	.. नगरक्षेत्र		
	(घ) स्वामीबाग	.. नगरक्षेत्र		

(१)	(२)		(३)	(४)
१४. उत्तर प्रदेश—चालू	६. कानपूर नागरी संघात—		५ कि.मी.	ख
	(क्) कानपूर नगर समिति, रावतपूर स्टेशनयार्ड व मध्य रेल्वे कॉलनी.			
	(एक) कानपूर	.. महानगरपालिका		
	(दोन) रावतपूर स्टेशनयार्ड			
	(तीन) मध्य रेल्वे कॉलनी			
	(ख्) कानपूर कटक	.. कटक		
	(ग्) अर्मापूर इस्टेट			
	(घ्) उत्तर रेल्वे कॉलनी			
	(ङ) चाकेरी			
	(च्) आय.आय.टी., कानपूर			
	७. अलाहाबाद नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क्) अलाहाबाद (महानगरपालिका) आणि सूभेदारगंज रेल्वे कॉलनी.			
	(एक) अलाहाबाद	.. महानगरपालिका		
	(दोन) सूभेदारगंज रेल्वे कॉलनी			
	(ख्) अलाहाबाद कटक	.. कटक		
	८. लखनौ (लखनऊ) नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क्) लखनौ	.. महानगरपालिका		
	(ख्) लखनौ कटक	.. कटक		
	(ग्) चारबाग आलमबाग	.. अधिसूचित क्षेत्र		
	९. गोरखपूर	.. नगरपालिका	१ कि.मी.	घ
	१०. वाराणसी नागरी संघात—		५ कि.मी.	ग
	(क्) वाराणसी नगर समिति आणि वाराणसी रेल्वे कॉलनी.			
	(एक) वाराणसी	.. महानगरपालिका		
	(दोन) वाराणसी रेल्वे कॉलनी			
	(ख्) काशी हिंदू विश्वविद्यालय			
	(ग्) वाराणसी कटक	.. कटक		
	११. अलिगढ	.. नगरपालिका मंडळ	१ कि.मी.	घ
	१२. सहारनपूर	.. नगरपालिका मंडळ	१ कि.मी.	घ
१५. पश्चिम बंगाल ..	१. कलकत्ता नागरी संघात—		८ कि.मी.	क
	(१) कलकत्ता	.. महानगरपालिका		
	(२) हावडा	.. महानगरपालिका		
	(३) दक्षिण उपनगरे	.. नगरपालिका		
	(४) भाटपाडा	.. नगरपालिका		
	(५) दक्षिण दमदम (डमडम)	नगरपालिका		
	(६) कामारहाटी	.. नगरपालिका		
	(७) गार्डन रीच	.. नगरपालिका		
	(८) पनीहाटी	.. नगरपालिका		
	(९) बडानगर	.. नगरपालिका		
	(१०) हुगळी चिनसुरा	.. नगरपालिका		
	(११) सिरामपूर	.. नगरपालिका		
	(१२) बैरकपूर	.. नगरपालिका		
	(१३) टीटागढ	.. नगरपालिका		
	(१४) नईहट्टी	.. नगरपालिका		
	(१५) काचरापाडा	.. नगरपालिका		
	(१६) उत्तर बैरकपूर	.. नगरपालिका		

(१)	(२)	(३)	(४)
१५. पश्चिम बंगाल—चालू	(१७) चन्दननगर ..	महानगरपालिका	
	(१८) हालीशहर ..	नगरपालिका	
	(१९) उत्तर पाड़ा कोटरंग	नगरपालिका	
	(२०) उत्तर दमदम (डमडम)	नगरपालिका	
	(२१) रिशरा ..	नगरपालिका	
	(२२) बांसवेरिया ..	नगरपालिका	
	(२३) पनचुर ..	नगरपालिकेतर	
	(२४) चाम्पदानी ..	नगरपालिका	
	(२५) वैद्यवती ..	नगरपलिका	
	(२६) भद्रेश्वर ..	नगरपालिका	
	(२७) गरुलिया ..	नगरपालिका	
	(२८) बाली ..	नगरपालिकेतर	
	(२९) कोननगर ..	नगरपलिका	
	(३०) खरदाहा ..	नगरपलिक	
	(३१) दमदम (डमडम)	नगरपलिका	
	(३२) दियुलपाडा ..	नगरपालिकेतर	
	(३३) बैरकपूर कटक ..	कटक	
	(३४) कस्बा ..	नगरपालिकेतर	
	(३५) गरफा ..	नगरपालिकेतर	
	(३६) सुलतानपूर ..	नगरपालिकेतर	
	(३७) कल्याणी ..	नगरपालिकेतर	
	(३८) बंसद्रोणी ..	नगरपालिकेतर	
	(३९) संतोषपूर ..	नगरपालिकेतर	
	(४०) राजापूर ..	नगरपालिकेतर	
	(४१) जादवपूर ..	नगरपालिकेतर	
	(४२) बडेमसार ..	नगरपालिकेतर	
	(४३) इच्छापूर संरक्षण इस्टेट	नगरपालिकेतर	
	(४४) जगन्नाथगढ ..	नगरपालिकेतर	
	(४५) सारेंगा ..	नगरपालिकेतर	
	(४६) माखला ..	नगरपालिकेतर	
	(४७) नबग्राम कॉलनी ..	नगरपालिकेतर	
	(४८) संकरेल ..	नगरपालिकेतर	
	(४९) कोलारा ..	नगरपालिकेतर	
	(५०) बांकुडा ..	नगरपालिकेतर	
	(५१) निवर ..	नगरपालिकेतर	
	(५२) काम्भारी ..	नगरपालिकेतर	
	(५३) माणिकपूर ..	नगरपालिकेतर	
	(५४) बानुपूर ..	नगरपालिकेतर	
	(५५) पातुलिया ..	नगरपालिकेतर	
	(५६) चाकापाडा ..	नगरपालिकेतर	
	(५७) महियारी ..	नगरपालिकेतर	
	(५८) धुइलिया ..	नगरपालिकेतर	
	(५९) गरुई ..	नगरपालिकेतर	
	(६०) गरडाहा ..	नगरपालिकेतर	
	(६१) कृष्णनगर ..	नगरपालिकेतर	
	(६२) जोरहाट ..	नगरपालिकेतर	
	(६३) सदरैल फिंगापाडा	नगरपालिकेतर	
	(६४) चाकडाहा ..	नगरपालिकेतर	
	(६५) मसिला ..	नगरपालिकेतर	
	(६६) पूरबा पुटियारी ..	नगरपालिकेतर	
	(६७) बिसारपाडा ..	नगरपालिकेतर	
	(६८) पानपूर ..	नगरपालिकेतर	
	(६९) बांदरा ..	नगरपालिकेतर	
	(७०) केरुलिया ..	नगरपालिकेतर	
	(७१) डमडम विमानतळ क्षेत्र	नगरपालिकेतर	

(१)	(२)		(३)	(४)
१५. पश्चिम बंगाल—चालू	(७२) पोडारा	.. नगरपालिकेतर		
	(७३) अंडुल	.. नगरपालिकेतर		
	(७४) नारायणपूर	.. नगरपालिकेतर		
	२. आसनसोल नागरी संघात—		.. १ कि.मी.	घ
	(क्) आसनसोल	.. नगरपालिका		
	(ख्) बाह्य व बर्नपूर	.. नगरपालिकेतर		
	(ग्) बर्नपूर	.. नगरपालिकेतर		
	३. दुर्गापूर	.. अधिसूचित क्षेत्र	१ कि.मी.	घ
संघ राज्यक्षेत्रे—				
१. चंडीगढ	.. चंडीगढ नागरी संघात—		१ कि.मी.	घ
	(क्) चंडीगढ	.. इस्टेट कार्यालय		
	(ख्) मणिमाजरा	.. पंचायत		
२. दिल्ली	.. दिल्ली नागरी संघात—		८ कि.मी.	क
	(क्) दिल्ली	.. महानगरपालिका		
	(ख्) नवी दिल्ली	.. नगरपालिका समिती		
	(ग्) दिल्ली कटक	.. कटक मंडळ		

अनुसूची २ री

[कलम ११ (२) पहा]

निव्वळ सरासरी वार्षिक उत्पन्न निश्चित करण्यासाठी तत्त्वे

१. सक्षम प्राधिकरण हे, मोकळ्या जमिनीच्या धारकाने, कलम ११ च्या पोटकलम (१) च्या खंड (क्) मध्ये उल्लेखिलेल्या पाच क्रमवर्ती वर्षांच्या कालावधीत प्रत्यक्ष उपार्जित केलेले ठोक उत्पन्न किती हे उक्त कालावधीत जमिनीतील लागवडीपासून जी काही उपज झाली असेल तिच्यासहित प्रथम निश्चित करील.

२. याप्रमाणे असे उत्पन्न ठरवण्यासाठी सक्षम प्राधिकरण—

(क्) कोणतीही स्थानिक चौकशी करू शकेल आणि आवश्यक असेल तर, संबंधित नगर-पालिका किंवा अन्य स्थानिक प्राधिकरण यांच्या मालमत्ता कर निर्धारण पुस्तकातून, अशा जमिनीचे सारा मूल्य दर्शविणाऱ्या उताऱ्यांच्या प्रमाणित नकला मिळवू शकेल ;

(ख्) अशी स्थानिक चौकशी करून आपणांस योग्य वाटेल असा साक्षीपुरावा घेतल्यानंतर आणि संबंधित व्यक्तीला या बाबतीत आपले म्हणणे मांडण्याची संधी दिल्यानंतर, अशा जमिनी-पासून जी काही उपज झाली असेल तीपासून मिळणारे उत्पन्न अंदाजे ठरवू शकेल.

३. कलम ११ च्या पोटकलम (१) च्या खंड (क्) मध्ये उल्लेखिलेले निव्वळ सरासरी वार्षिक उत्पन्न सरासरी वार्षिक ठोक उत्पन्नाच्या साठ टक्के असेल आणि ते सक्षम प्राधिकरणाने परिच्छेद १ खाली निश्चित केल्याप्रमाणे पाच क्रमवर्ती वर्षांमधील ठोक उत्पन्नाच्या एक पंचमांशाइतके असेल.

४. वर उल्लेखिलेल्या ठोक वार्षिक उत्पन्नाच्या चाळीस टक्के इतके उत्पन्न हे निव्वळ सरासरी वार्षिक उत्पन्न निश्चित करताना विचारात घेतले जाणार नाही, पण मोकळ्या जमिनीच्या धारकाला कोणत्याही नगरपालिकेचा किंवा अन्य स्थानिक प्राधिकरणाचा कर देण्यासाठी सामान्यपणे जो खर्च येईल तो आणि लागवडीच्या खर्चासुद्धा उगराणीचा व अन्य खर्च यांऐवजी ते उत्पन्न वजा केले जाईल.

नागरी जमीन (कमालमर्यादा व विनियमन) अधिनियम, १९७६

THE URBAN LAND (CEILING AND REGULATION) ACT, 1976

मराठी–इंग्रजी शब्दसूची

अधिकरण	Tribunal	[क. २(ड)]
अंतिम विवरण	final statement	[क. ९ (स.टी.)]
अपीलान्ती कायम करणे	confirm on appeal	[क. ३०(६)[
कमालमर्यादा	ceiling limit	[क. २(ग)]
कार्यवाहीपत्र	proceeding	[क. (४३)]
खरीखुरी विक्री	*bona fide* sale	[क. ४(४) (ख) स्पष्टी.]
खरेदीखत	sale deed	[क. २६(२)-परंतुक]
खुली जागा	open space	[क. २(छ) (एक)]
गट गृहनिर्माण	group housing	[क ४ (३) स्पष्टी.]
ठिकाण	location	[क. २(ढ) (क) (दोन)]
तदंगभूत जमीन	land appurtenant	[क. २(छ)]
धारण करणे	hold	[क. २(ठ)]
नफानिरपेक्ष प्रयोजन	non-profit purpose	[क. १९ (सात)]
नफेबाजी	profiteering	[पूर्ण शीर्षक]
नागरीकरणयोग्य जमीन	urbanisable land	[क. २ (त)]
नागरी जमीन	urban land	[क. २ (ण)]
नागरी विस्तारक्षेत्र	urban spread	[अनुसूची १ ली-टीप १ ली]
नागरी वृद्धिक्षेत्र	urban growth	[अनुसूची १ ली-टीप १ ली]
नागरी संघात	urban agglomeration	[क. २(ढ)]
निवासी गाळा	dwelling unit	[क. २(ङ)]
न्यायोचित वाटप	equitable distribution	[(पूर्ण शीर्षक)]
परिघस्थ क्षेत्र	peripheral area	[क. २ (ढ) (क) (एक)]
परिक्षेत्र	zone	[क. ११(३) (क)]
प्रवृद्धक्षेत्र	outgrowth	[अनुसूची १ ली-टीप १ ली]
प्रारूप विवरण	draft statement	[क. ८(१)]
बांधकामविषयक नियंत्रणे	building regulations	[क. २(ख)]
बिगरव्यापारी प्रयोजन	non-commercial purpose	[क. १९(सात)]
बृहत् योजना	master plan	[क. २(ज) (एक)]
महसुली किंवा जमीन दप्तर	revenue or land records	[क. २(ण)-स्पष्टी. (ख) परंतुक]
मोकळी जमीन	vacant land	[पूर्ण शीर्षक)]
राजदौतिक आणि वाणिज्यदौतिक मंडळे	diplomatic and consular missions	[क. १९ (आठ)]
वनस्पतीची उपज	growing of plant	[क. २(ण)-स्पष्टी. (क) (पाच)]
विद्यानगरी	University Campus	[अनुसूची १ ली-टीप १ ली]
विवरण	statement	[क. ९ स.टी.)]
विवरणपत्र	statement	[क. ६-स.टी.]
शेतघर	farm-house	[क. २ (ण)-स्पष्टी. (ख) परंतुक]
सट्टेबाजी	speculation	[पूर्ण शीर्षक]
सक्षम प्राधिकरण	competent authority	[क. २(घ)]
सामायिक उपयोगाची सुविधा	common service facility	[क. ४(३)-स्पष्टी. (दोन)]
सुविहित	orderly	[क. ११ (३) (ख)]
स्वत:चा व्यवहार सांभाळणे	attend to one's affairs	[क. ६(४) (क)]
हक्क, स्वत्वाधिकार किंवा हितसंबंध	right, title or interest	[क. ८(२) (चार)]
हक्क मागणी	claim	[क. १०(१) (दोन)]

THE URBAN LAND (CEILING AND REGULATION) ACT, 1976

नागरी जमीन (कमालमर्यादा व विनियमन) अधिनियम, १९७६

इंग्रजी–मराठी शब्दसूची

attend to one's affairs	स्वत:चा व्यवहार सांभाळणे	[S. 6(*4*) (*a*)]
bona fide sale	खरीखुरी विक्री	[S. 4(*4*) (*b*)-expl.]
building regulations	बांधकामविषयक नियंत्रणे	[S. 2(*b*)]
ceiling limit	कमालमर्यादा	[S. 2(*c*)]
claim	हक्क मागणी	[S. 10(I)(ii)]
common service facility	सामायिक उपयोगाची सुविधा	[S. 4(*3*)-expl.(ii)]
competent authority	सक्षम प्राधिकरण	[S. 2(*d*)]
confirm on appeal	अपीलान्ती कायम करणे	[S. 30(*6*)]
diplomatic and consular missions	राजदौतिक आणि वाणिज्यदौतिक मंडळे	[S. 19(viii)]
draft statement	प्रारूप विवरण	[S. 8(i)]
dwelling unit	निवासी गाळा	[S. 2(*e*)]
equitable distribution	न्यायोचित वाटप	[Long title]
farm-house	शेतघर	[S. 2(*o*)-expl.(B)-proviso]
final statement	अंतिम विवरण	[S. 9-m.n.]
function	कार्याधिकार	[S. 32]
growing of plant	वनस्पतीची उपज	[S. 2(o)-expl.(A) (v)]
hold	धारण करणे	[S. 2(*l*)]
land appurtenant	तदंगभूत जमीन	[S. 2(*g*)]
location	ठिकाण	[S. 2(*n*)(*A*) (ii)]
master plan	बृहत् योजना	[S. 2(*o*)(i)]
non-commercial purpose	बिगरव्यापारी प्रयोजन	[S. 19(vii)]
non-profit purpose	नफानिरपेक्ष प्रयोजन	[S. 19(vii)]
open space	खुली जागा	[S. 2(*g*)(i)]
orderly	सुविहित	[S. 11(*3*)(*a*)]
outgrowth	प्रवृद्धक्षेत्र	[Sch. I–Note I]
peripheral area	परिघस्थ क्षेत्र	[S. 2(*n*)(*A*)(i)]
proceeding	कार्यवाहीपत्र	[S. 43]
profiteering	नफेबाजी	[Long title]
revenue or land records	महसुली किंवा जमीन दप्तर	[S. 2(*o*)-expl.-(B)-proviso]
right, title or interest	हक्क, स्वत्वाधिकार किंवा हितसंबंध	[S.8(*2*)(iv)]
sale deed	खरेदीखत	[S. 26(*2*)-proviso]
speculation	सट्टेबाजी	[Long title]
statement	१. विवरणपत्र	[S. 6-m.n.]
	२. विवरण	[S. 9-m.n.]
Tribunal	अधिकरण	[S. 2(*m*)]
University Campus	विद्यानगरी	[Sch. I–Note-I]
urban agglomeration	नागरी संघात	[S. 2(*n*)]
urban growth	नागरी वृद्धिक्षेत्र	[Sch. I–Note-I]
urbanisable land	नागरीकरणयोग्य जमीन	[S. 2(*p*)]
urban land	नागरी जमीन	[S. 2(*o*)]
urban spread	नागरी विस्तारक्षेत्र	[Sch. I–Note-I]
vacant land	मोकळी जमीन	[Long title]
zone	परिक्षेत्र	[S. 11(*3*)(*c*)]

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई